MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

RITA RAMANAUSKAITĖ
(VEIKLOS AUDITAS)

MODERNUS ANTISEMITIZMAS EUROPOJE
LIETUVOS PATIRTIS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Šarūnas Liekis

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS **3**

1. MODERNUS ANTISEMITIZMAS **6**

1.1. Modernaus antisemitizmo samprata **6**

1.2. Modernaus antisemitizmo išraiška – nacistinės Vokietijos atvejis **12**

1.3. Antisemitizmas kaip žmogaus teisių apsaugos problema **14**

2. LIETUVA MODERNAUS ANTISEMITIZMO KONTEKSTE **19**

2.1. Žydų etninės grupės teisių apsauga **19**

2.2. Europos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija rekomendacijų svarba kovai su antisemitizmu Lietuvoje **22**

2.3. Antisemitizmo kurstymo atvejo analizė: V.Tomkaus publikacijos dienraštyje „Respublika“ **27**

2.4. Šnipiškių kapinių problema **31**

3. KOKYBINIS TYRIMAS **34**

3. 1. Kokybinio tyrimo metodologinis aprašymas **34**

3.2. Kokybinio tyrimo rezultatai **37**

3.2.1. Ekspertų interviu rezultatai **37**

3.2.2. Studentų interviu rezultatai **46**

IŠVADOS **53**

REKOMENDACIJOS **55**

LITERATŪROS SĄRAŠAS **56**

SANTRAUKA **61**

SUMMARY **62**

PRIEDAI **63**

ĮVADAS

2005 m. sausio 27 d. sukako šešiasdešimt metų, kai buvo išvaduoti kaliniai iš nacistinės Vokietijos Aušvico-Birkenau koncentracijos stovyklos. Europos piliečiams priminta istorinė praeitis ir suteikta galimybė dar kartą pasmerkti holokausto tragediją, kurią įžiebė antisemitinės idėjos, virtusios aktyviais veiksmais. Tylėjimo šia tema nepakanka. Europa turi būti įsitikinusi, kad antisemitizmo idėjos yra užgesusios ir amžinai palikusios žmonių sąmonę.

Europos Parlamentas 2005 m. priėmė rezoliuciją dėl holokausto, antisemitizmo ir rasizmo atminimo. Visų pirmiausia tai įrodo, kad Europa nepamiršo savo istorijos, bet dar svarbiau yra tai, kad rezoliucijoje akcentuojamas antisemitizmo problemos reikšmingumas. „Aušvice įvykdyti nusikaltimai turi likti ateities kartų atmintyje kaip įspėjimas apie tokį genocidą, kurio šaknys glūdi paniekoje kitiems žmonėms, neapykantoje, antisemitizme, rasizme ir totalitarizme.“[1] Todėl valstybės narės turėtų skirti daugiau dėmesio antisemitizmo problemai. Nevalia pamiršti pavojų, kurie kyla, kai žmonės persekiojami dėl jų rasės, etninės kilmės, tikėjimo. Antisemitizmo egzistavimas kelia rimtą grėsmę demokratinėms vertybėms, žmogaus teisėms bei įstatymo raidės viešpatavimui. Dėl to kiekvieną kartą, iškilus bet kokiai antisemitizmo išraiškos formai, be išlygų privalu tai aiškiai pasmerkti. Deja, antisemitizmo apraiškos ne visada sulaukia jų pavojingumui proporcingos reakcijos. Tai rodo, kad ne visada suvokiamas šios problemos pavojingumas bei reikšmingumas. Pasak M.Katsavo, „antisemitizmas – tai ne vien žydų tautos tragedija, bet ir moralinis laisvojo pasaulio pralaimėjimas.“[2] Atminimas ir švietimas turi atlikti svarbų vaidmenį, siekiant nustumti antisemitizmą į praeitį.

Ne išimtis ir Lietuva, kur pastebimas gana naujas antisemitizmo reiškinys – antisemitinės nuotaikos šalyse, kuriose žydiškos bendruomenės nedidelės. Lietuva yra globalinių procesų dalyvė, todėl antisemitizmo apraiškų problemą reikėtų svarstyti rimčiau nei šiandien. Valstybės institucijos turi kovoti su antisemitizmu ir rasizmu skleidžiant informaciją, ypač jaunimo tarpe. Reikia nuolatos plėtoti dialogą su žiniasklaida apie tai, kaip publikacijų pobūdis gali neigiamai paveikti etninių, rasinių klausimų ir istorinės tiesos suvokimą. Išvardinti faktai akivaizdžiai įrodo pasirinktos baigiamajam magistro darbui temos *aktualumą* šiuolaikinėje Lietuvos socialinių mokslų erdvėje.

---

[1] Europos Parlamento rezoliucija dėl holokausto, antisemitizmo ir rasizmo atminimo P6_TA (2005)0018, 2005 m. sausio 26 d. // http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2005-0018+0+DOC+PDF+V0//LT; prisijungimo laikas: 2007-11-05.

[2] Antisemitizmas – moralinis laisvojo pasaulio pralaimėjimas. Lietuvos žydų bendruomenės laikraštis “Lietuvos Jeruzalė”, 2005 // http://www.litjews.org/Default.aspx?Element=ViewArticles&TopicID=197&Lang=LT; prisijungimo laikas: 2007-11-08.

Pasirinkta tema priklauso viešojo administravimo studijų sričiai, nes už antisemitizmo apraiškų problemos sprendimą iš esmės yra atsakingos valstybės institucijos. Pagal Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymą valstybės institucijos – tai atstovaujamosios, valstybės vadovo, vykdomosios, teisminės valdžios institucijos, teisėsaugos institucijos, auditą, kontrolę (priežiūrą) atliekančios institucijos, kitos valstybės institucijos, kurios finansuojamos iš valstybės biudžetų bei valstybės pinigų fondų ir kurioms įstatymai suteikia viešojo administravimo įgaliojimus.[3] Būtina paminėti, kad valstybės politika glaudžiai susijusi su viešuoju administravimu - politika išreiškia valstybės valią, o viešasis administravimas privalo įgyvendinti politiką kaip valstybės valios išraišką.[4]

Dėl magistrinio darbo apimties apribojimų, dėmesys skiriamas centriniam valdžios lygmeniui, kuris, autorės nuomone, yra be galo svarbus analizuojant iškeltą problemą.

Šiame darbe autorės keliama *problema*: valstybės institucijų reakcija į antisemitizmo apraiškas viešojoje erdvėje.

Darbo *objektas* – modernaus antisemitizmo apraiškos viešojoje erdvėje ir valstybės institucijų reakcija į šią problemą.

Darbo *tikslas* – nustatyti, kokios problemos lemia pasyvią valstybės institucijų reakciją į antisemitizmo apraiškas viešojoje erdvėje. Darbo tikslui pasiekti keliami tokie *uždaviniai*:

- Išnagrinėti modernaus antisemitizmo turinį;
- Išanalizuoti valstybės institucijų reagavimo į antisemitizmo apraiškas situaciją Lietuvoje;
- Atlikti kokybinius interviu su ekspertais ir studentais, siekiant, kad darbo tema būtų visapusiškai ištirta;
- Išskirti problemas, kurios lemia pasyvią valstybės institucijų reakciją į antisemitizmo apraiškas;
- Suformuluoti problemų sprendimo atraminius taškus.

Darbe keliama *hipotezė*: pasyvi valstybės institucijų reakcija į antisemitizmo apraiškas yra susijusi su visuomenėje egzistuojančiomis problemomis, kurios atsispindi ir valstybės institucijų veikloje: antisemitizmo problemos reikšmingumo nesuvokimas, atpirkimo ožio doktrinos panaudojimas, kultūrinis neraštingumas.

Darbo tikslui ir uždaviniams pasiekti buvo naudojami šie *šaltiniai*: Lietuvos Respublikos ir tarptautiniai norminiai teisės aktai, speciali literatūra lietuvių bei anglų kalba, interneto puslapiai, susiję su modernaus antisemitizmo tematika, tyrimo metu surinkti duomenys.

[3] Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, aktuali redakcija // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=300843; prisijungimo laikas 2007-11-08.
[4] Parsons. W. Viešoji politika. Vilnius: Eugrimas, 2001. P.413.

Magistrinis darbas yra taikomojo pobūdžio krypties. Pateikiami ir analizuojami savarankiškai gauti empiriniai duomenys, jais remiantis patvirtinama ir tikslinama iškelta hipotezė, daromos išvados bei pateikiamos rekomendacijos.

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas pusiau struktūruoto kokybinio interviu metodas. Individualūs pusiau struktūruoti interviu buvo atlikti 2007 m. rugsėjo bei spalio mėnesiais Vilniuje su ekspertais ir studentais. Pateikiant interviu klausimus, nebuvo laikomasi griežtos klausimų sekos, siekiant užtikrinti respondento laisvę išsakyti savo nuomonę. Tyrimas, autorės manymu, yra svarbus ir naudingas todėl, kad stokojama šia tema parašytų mokslinio pobūdžio darbų.

Darbo struktūra: įvadas, dėstomoji dalis, kurią sudaro teorinė bei praktinė dalys, suskirstytos į poskyrius, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas bei santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis).

1. MODERNUS ANTISEMITIZMAS

1.1. Modernaus antisemitizmo samprata

Nuolat pasikartojančios antisemitizmo apraiškos Europoje lemia Europos Sąjungos institucijų ir šalių narių valstybės institucijų didesnio dėmesio poreikį antisemitizmo problemai. Šio fenomeno ištvermingumas, išsilaikymas skirtinguose istorijos laikotarpiuose aiškinamas remiantis ne viena teorija, siekiančia atskleisti galimas jo priežastis nuo politinių, ekonominių, socialinių, religinių, kultūrinių argumentų iki atpirkimo ožio doktrinos. Modernaus antisemitizmo sampratos analizės poreikį lemia šios sąvokos turinio suvokimo stoka. Kartais antisemitizmas suvokiamas primityviai ir tikroji jo reikšmė atskiriama nuo sąvokos.

Modernus antisemitizmas yra nukreiptas prieš žydų etninę grupę. Kyla klausimas, ką reiškia būti žydu? Egzistuoja ne viena žodžio „žydai“ samprata. Siekiant tikslumo, šiame darbe žydus apibrėšime kaip etninę grupę, turinčią savo identitetą - kalbą, religiją, istoriją, kultūrą.

Kalbant apie modernųjį antisemitizmą, visų pirma tikslinga apibrėžti šio reiškinio kilmę bei sąvokos turinį. Modernus antisemitizmas įsižiebė XIX a. paskutiniais dešimtmečiais ir jis neturėtų būti tapatinamas su ikimoderniąja religine neapykanta žydams. Krikščionybė nesiekė žydų sunaikinimo – iš esmės jos siekis buvo atversti žydus į krikščionišką tikėjimą, o ne juos naikinti. Albert S.Lindemann pabrėžia, kad „antisemitizmas tapo moderniu judėjimu konstitucinės tautinės valstybės kontekste“.[5] Šviečiamajame amžiuje pabudo nacionalistinės nuotaikos, iškilo tautinės valstybės poreikis ir žydų klausimo istorijoje modernaus antisemitizmo kilmė 1870 m. žymi naujos epochos pradžią. Tautinę valstybę galėtumėme apibrėžti kaip valstybę, kurios funkcija yra sukurti suverenią teritoriją tam tikrai tautai. Tauta atspindi kultūrinį, etninį aspektą, o valstybė - politinį, geopolitinį aspektą. Tauta – valstybė reiškia, kad šie du aspektai valstybėje turi sutapti.

Visuomenės perėjimas į modernųjį laikotarpį siejamas su liberalizmo idėjomis, asmens laisvių nustatymu (sąžinės laisvė, politinis ir ekonominis veiklumas), tikėjimu progresu ir pasaulietiškomis vertybėmis. Ikimoderniajam laikotarpiui būdingas tikėjimas, tradicija, bažnyčios įtaka bei valdžia. Moderniųjų laikų pradžia siejama su naujomis technologijomis, miestų augimu, ekonomikos efektyvumu. Žengtas žingsnis ir į modernios politikos sritį, o tai reiškia, kad antisemitizmo šalininkai turi veiksmų programą žydų etninės grupės atžvilgiu – ne tik užgaulius žodžius. Faktas, kad atsirado specialus terminas išreikšti neapykantą žydams, rodo perėjimą į kitą lygmenį.

[5] Lindemann Albert S. Esau's Tears: Modern Anti-Semitism and the Rise of the Jews. Cambridge University Press, 1997.P.98.

Manoma, kad žodį „antisemitismus“ 1860 m. pirmą kartą pavartojo žydų mokslininkas Moritz Steinschneider.[6] Sąvoka „antisemitismus“, pirmą kartą pavartota kaip politinis terminas 1879 m. vokiečių filosofo Vilhelmo Maro darbuose, prigijo visose kalbose per labai trumpą laiką. Antisemitizmas iš tikro nereiškia neapykantos semitams - semitų kalbomis kalbančiai tautų grupei, kuriai be žydų priklauso ir arabai. Nors etimologiškai šis žodis reiškia ką kita, tačiau visada buvo aišku, kokia yra tikroji jo reikšmė.

Modernus antisemitizmas yra paremtas rasiniu kriterijumi. Būtina paminėti, kad nėra nei vienos modernios antižydiškos rasinės teorijos, kuri nesiremtų Comte de Gobineau (1816-1882) darbais. Jis tikėjo, kad visų istorinių įvykių priežastys glūdi rasėje, o rasių nelygybės idėja užėmė svarbią vietą jo teorijoje. Taip pat tikslinga paminėti Houston Stewart Chamberlain (1855-1927), kuris sujungė rasinio higieniškumo, socialinio darvinizmo idėjas su antisemitizmu. Anot Houston Stewart Chamberlain, „germanai, ypač vokiečiai siaurąja prasme, yra visais atžvilgiais pranašesni už kitas tautas ir šiam pranašumui didžiausią grėsmę kelia kita rasė, kuriai priklauso žydai“.[7] Žydai kaip pašaliečiai, turintys savo kalbą, kultūrą, religiją ir vertybes nacionalinio judėjimo ekstremistų buvo suvokiami kaip grėsmė, nes jų įsitikinimu žydai kūrė valstybę valstybėje, o tai simbolizavo demonišką grėsmę išrinktajai germanų rasei.

Pateiksime keletą antisemitizmo sampratų, kurios turi esminę reikšmę šio reiškinio suvokimui. „Jei asmuo aiškina visas ar dalį savo arba valstybės nesėkmių kaip žydų buvimo visuomenėje pasekmę, jei svarstoma pakeisti tokią padėtį atimant jiems tam tikras teises, neleidžiant reikštis tam tikroje ekonominėje ir socialinėje veikloje, išvarant juos iš šalies, išnaikinant, mes sakome, kad toks asmuo turi antisemitines pažiūras“.[8]

Helen Fein siūlo antisemitizmą apibrėžti kaip „priešiškų pažiūrų prieš žydų etninę grupę sistemą, kuri gali pasireikšti asmenyse kaip pažiūros, kultūroje kaip mitas, ideologija, tautosaka bei vaizdiniai ir veiksmuose kaip socialinė arba teisinė diskriminacija, politinė mobilizacija prieš žydus ir kolektyvinė arba valstybinė prievarta, kuri yra sukurta tam, kad žydai vien dėl to, kad jie yra žydai, atskiriami, iškeliami arba sunaikinami (žydai yra asmenys, socialiai priskirti žydams, taip pat asmenys, kurie pripažįsta save žydais)“.[9]

[6] Bein. A. The Jewish Question: Biography of World Problem. Translation H.Zohn. Associated University Presses, 1990.P.230.
[7] M. Burleigh, W. Wippermann. The Racial State: Germany 1933-1945. Cambridge University Press, 1991.P.36.
[8] Fein.H. The Persisting Question: Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Anti-Semitism. Current Research on Anti-Semitism. Walter de Gruiyter & Co: Berlin, 1987. P.58. (Edited and abridged from: Jean Paul Sartre, Anti-Semite and Jew, trans.by George J.Becker, New York: Grove Press, 1948).
[9] Ibid. P.67.

Simpson ir Yinger apibrėžia antisemitizmą siauriau - „antisemitizmas gali būti apibrėžiamas kaip bet kokia veikla, kuri tendencingai naudojama laikyti arba priversti žydus būti menkesniame statuse ir varžyti jų ekonomines, politines ir socialines teises“.[10]

Antisemitizmo apibrėžimus vienija tai, kad juose antisemitizmas suprantamas kaip priešiškas nusistatymas ar veikla prieš žydus dėl to, kad jie yra žydai, t.y priklauso žydų etninei grupei. Būtina pridurti, kad antisemitizmo taikiniu gali būti nebūtinai žydai (pvz., jei asmuo yra tik identifikuojamas kaip žydas arba nusistatęs prožydiškai), tačiau motyvas visada išlieka tas pats – nusistatymas prieš žydų etninę grupę.

Kaip modernus antisemitizmas suprantamas šiais laikais? Neabejotina, kad sąvokos turinys neliko visiškai toks pat, o prisitaikė prie pokyčių. Nors visuotinai priimto apibrėžimo nėra, šiuolaikinį antisemitizmą galima apibrėžti kaip „neapykantą žydams (atskiriems žmonėms ar jų grupei), kuri gali būti nukreipta prieš žydų religiją ir (arba) etniškumą“.[11] Galime daryti išvadą, kad šiuolaikinis antisemitizmas apima etninę, rasinę, religinę neapykantą žydams kaip atskirai etninei grupei. Klasikinio ikimoderniojo, t.y religinio antisemitizmo, apraiškos neišnyko iš antisemitizmo turinio ir šiandien, o XIX a. pab. prasidėjusiai moderniai neapykantos žydams epochai būdingos politiškai įsišaknijusios rasistinės idėjos, nors ir yra oficialiai pasmerktos Europos Sąjungoje, bet vis dėlto yra išlikusios visuomenėje. Įkūrus Izraelio valstybę 1948 m., šiuolaikinis antisemitizmas apima ir priešiškumą Izraelio valstybei, kuri suvokiama kaip žydų valstybė.

Kalbant apie antisemitizmą, būtina paminėti ir holokaustą – kraštutinį antisemitizmo realizacijos simbolį. Holokaustas istorijoje tapo genocido simboliu ir kyla klausimas kodėl? Kodėl būtent šis genocidas, o ne kiti genocidai ar politiniai nužudymai, pvz., armėnų genocidas arba masiniai Sovietų Sąjungoje, Kinijoje įvykę žudymai? Atsakymas slypi ne aukų skaičiuje. Yehuda Bauer teigia, kad „daugiau žmonių buvo nužudyta Kinijoje ir Sovietų Sąjungoje nei žydų holokausto metu, o lyginant proporcingai armėnų skaičių prieš tragediją ir po jos su žydų holokaustu, armėnų tragedija aukų skaičiumi yra didesnė.“[12] Amoralu svarstyti kančios gradaciją, t.y. kuri žmonių grupė kentėjo daugiau – nužudymas yra nužudymas ir visi genocidai apima kankinimus, vaikų bei bejėgių suaugusiųjų žudymą. Taigi, akivaizdu, kad žydų genocidas neišsiskiria iš kitų katastrofų aukų skaičiumi. Kodėl tada nagrinėjame holokaustą kaip pavyzdinį genocido modelį? Ar yra kokie nors skirtumai, kurie paaiškintų, kodėl tai tapo visuotiniu genocido simboliu? Yehuda Bauer teigia, kad yra bent keletas bruožų, kurie neturėjo precedento

[10] George E.Simpson, Milton Yinger. Racial and Ethnic Minorities. 4th edition, New York, 1972. P.253.

[11] Report on Global Anti-Semitism, January 5, 2005 // http://www.state.gov/g/drl/rls/40258.htm; prisijungimo laikas: 2007-07-08.

[12] K.Kwiet, J.Matthaus. Contemporary Responses to the Holocaust. Praerger Series on Jewish and Israeli Studies, 2004.P.3.

istorijoje: „naciai siekė surasti ir nužudyti kiekvieną asmenį, kurį jie suvokė kaip žydą, nepaisydami, ar pats žmogus save laikė žydu. Antra, toks siekis buvo visuotinis, t.y. jų ideologija buvo universali. Trečia, pagrindinis motyvas buvo ideologinis, bet ideologija iš esmės skyrėsi nuo kitų genocidų ideologijų, nes buvo grindžiama visiška fantazija; naciai apkaltino žydus planuojant tai, ką jie patys planavo, būtent užvaldyti pasaulį konspiracijos būdu."[13] Žydai turėjo būti sunaikinti vien dėl savo kilmės, kurios jie negalėjo pakeisti. Taigi, aiškiai matomas ikimoderniojo ir modernaus antisemitizmo skirtumas. Ikimoderniosios religinės neapykantos žydams problema buvo religija, kuri galėjo būti išsprendžiama atverčiant žydus į kitą tikėjimą. Tuo tarpu modernaus antisemitizmo problema – tai sukurtas rasinis kriterijus, kurio nebuvo įmanoma pakeisti.

Pastaruoju metu antisemitizmas dažnai susilieja su neonacių prievarta, islamo išpažintojų religine ir rasine neapykanta žydams, ultrakairiosios antisionizmu, Izraelio valstybės demonizavimu, antijudaizmu, nacionalizmu. Taigi, antisemitizmas turi įvairių apraiškos formų. Iki Izraelio valstybės įkūrimo, antisemitizmas buvo nukreiptas į žydus kaip asmenis, o įkūrus Izraelio valstybę, antisemitizmas nukreiptas į žydus kaip į suverenius asmenis. A.Dershowitz teigimu, „Izraelis tapo žydu tarp tautų".[14]

Kalbant apie antisemitizmą, gali kilti klausimas, ar tai yra religiniu pagrindu susiformavęs antijudaizmas, ar tai kenksminga rasistinė teorija? XX a. politikos mokslų teoretikės Hannah Arend teigimu, šiuo atveju kalbama apie dvi skirtingas teorijas – antisemitizmą ir antijudaizmą: „šių laikų antisemitizmas yra moderni rasistinė teorija, besiremianti idėja, kad žydai, kaip teigė nacionalsocialistai Vokietijoje, yra nepasiekę žmogaus lygio (angl.subhuman), žemesnės rasės."[15] Tikslinga paminėti ir antisionizmą. A.Foxman nuomone, sionizmas siejamas su žydų valstybės egzistavimo palaikymo idėja, o antisionizmas yra antitezė: žydų valstybės - Izraelio idėjos atmetimas. Jis teigia, kad „antisionizmas realiai yra antisemitizmas – visada, visur, visais laikais."[16] Taip pat A. Foxman laikosi nuomonės, kad antisionizmas yra ne politiškai teisėtas požiūris, o neapykantos ir fanatiškumo išraiška.

Iškelkime kitą klausimą - ar Izraelio kritika yra antisemitizmo išraiška? Atsakymas nėra vienareikšmis. Izraelio kritika ne visada yra antisemitizmo išraiška. A.Foxman teigia, kad „pastaruoju metu vykstantys užsipuolimai Izraelio ir sionizmo atžvilgiu iš esmės yra ne tik tam tikros valstybės politikos kritika, bet žydų užsipuolimas".[17] Ši nuomonė remiasi idėja, kad

[13] Ibid.P.4.
[14] Klug B. The Myth of New Anti-Semitism // The Nation, 2/2/2004 // http://www.thenation.com/doc/20040202/klug; prisijungimo laikas: 2007-10-25.
[15] Elshtain J.B, Anti-Semitism or anti-Judaism? // Christian Century, Vol.121., May 18, 2004.
[16] Klug B. The Myth of New Anti-Semitism // The Nation, 2/2/2004 // http://www.thenation.com/doc/20040202/klug; prisijungimo laikas: 2007-10-25.
[17] Ibid.

Izraelis yra neteisingai išskiriamas iš kitų valstybių ir jo atžvilgiu dažnai taikomi dvigubi standartai.

A.Dershowitz laikosi nuomonės, kad kol kritika yra nešališka, teisinga, tol ji turi būti skatinama ir nemenkinama, bet kai žydų tauta yra vienintelė kritikuojama už klaidas, kurios laikomos blogesnėmis nei kitų tautų klaidos, tada kritika peržengia teisingumo ribą ir virsta antisemitizmu. Ši riba yra diskusijų klausimas ir nuomonės, kur ji turėtų būti nubrėžta, yra skirtingos. A.Dershowitz pabrėžia – „svarbu suvokti, kad nors Izraelio kritika nėra savaime antisemitizmo išraiška, egzistuoja tam tikros Izraelio kritikos rūšys, kurios aiškiai yra antisemitinės, net jai neminimas žodis „žydas“.“[18] Akivaizdus pavyzdys yra Amiri Baraka teiginys eilėraštyje, kad A.Sharon žinojo apie ataką Pasaulio prekybos centre prieš jai įvykstant ir perspėjo 4000 izraeliečių likti nuošalyje. A.Dershowitz iškelia klausimą, ar kas nors gali abejoti, kad šis paskvilis yra visiškai antisemitinis?[19]

Kalbant apie antisemitizmo pasireiškimo formas, iškyla klausimas, kokios gali būti praktinės modernaus antisemitizmo išraiškos? Dažnai diskutuojama dėl tam tikrų teiginių antisemitiškumo. Šiuo atveju tikslinga pasinaudoti M. Greenspam išskirtais antisemitizmo bruožais, kurie tiksliai iliustruoja jo pasireiškimą:[20]

1. Iškilus bėdoms kaltinti žydus arba Izraelį;
2. Teigti, kad žydai nebėra antisemitizmo aukos, nes jie turi ekonominių privilegijų (pvz., visi žydai yra turtingi, o turtingi žydai yra blogiau nei turtingi nežydai);
3. Kurstyti rasistinius stereotipus: žydai yra arogantiški, gobšūs, siekiantys įtakos, savanaudiški, užsidarę tarp savųjų;
4. Nereaguoti atpažinus antisemitizmą, arba reaguoti paniekinančiai, kai žydai iškelia šią problemą;
5. Dvigubų standartų taikymas: jei žydai nėra geri ar nepriekaištingi, tai yra blogiau nei blogai ir Izraelis tuomet nenusipelnė egzistuoti;
6. Žydai valdžioje yra labiau smerktina ir niekšiška, nei nežydai valdžioje;
7. Pateisinti smurtą prieš žydus kaip vienos iš ideologijų egzistavimą;
8. Manyti, kad žydai yra atsakingi už Izraelio valstybės politiką: jei tu esi žydas, tu esi asmeniškai atsakingas už A.Sharon;
9. Kaltinti žydus antisemitizmo kilimu, holokaustu arba neigti antisemitizmo, holokausto egzistavimą.

Taigi, M.Greenspam išskirti antisemitizmo pasireiškimo pavyzdžiai įrodo, kad užtenka pritarti aukščiau išvardintiems teiginiams ir tai jau galime laikyti antisemitizmu.

[18] Dershowitz A. M. That old-fashioned Jew-hatred // Jerusalem Post, August 25, 2003.P. 6.
[19] Ibid.
[20] Greenspan M. What is New about Anti-Semitism // Tikkun magasine, Vol. 18. Issue 6, Nov/Dec 2003.

Europos Komisijos prieš rasizmą ir netoleranciją Bendrosios politikos rekomendacijoje Nr.9 taip pat yra pateiktas antisemitinių veiksmų sąrašas. Visus juos vienijantis bruožas yra viešumo aspektas:[21]

1. Viešas asmens ar asmenų grupių neapykantos arba diskriminacijos ir smurto prieš juos kurstymas dėl pastarųjų žydiškos tapatybės ar kilmės;
2. Viešas asmens ar asmenų grupių įžeidinėjimas ir šmeižimas dėl jų esamos ar tariamos žydiškos tapatybės ar kilmės;
3. Grasinimai asmeniui ar asmenų grupei dėl jų esamos ar tariamos žydiškos tapatybės ar kilmės;
4. Ideologijos, kuri menkina ar šmeižia asmenų grupę dėl jų žydiškos tapatybės ar kilmės, viešas deklaravimas, siekiant antisemitinių tikslų;
5. Holokausto viešas neigimas, menkinimas, teisinimas ar toleravimas;
6. Genocido nusikaltimų, nusikaltimų žmogiškumui ir karo nusikaltimų, įvykdytų prieš asmenis dėl jų žydiškos tapatybės ar kilmės, viešas neigimas, menkinimas, teisinimas, toleravimas, siekiant antisemitinių tikslų;
7. Rašytinės, vaizduojamosios ar kitos medžiagos, kuri yra paminėta aukščiau išvardintuose punktuose, viešas skleidimas ir platinimas arba gamyba ir laikymas su tikslu viešai skleisti ir platinti, siekiant antisemitinių tikslų;
8. Žydų nuosavybės, paminklų išniekinimas ir profanavimas, siekiant antisemitinių tikslų;
9. Grupių, kurios propaguoja antisemitizmą, kūrimas ar vadovavimas joms bei tokios grupės rėmimas.

Šie antisemitiniai veiksmai siejami su baudžiamąja atsakomybe, kuri yra kraštutinė atsakomoji priemonė – ultima ratio. Tai, kad išvardinti antisemitiniai veiksmai siejami su griežčiausia, t.y.baudžiamąja, atsakomybe rodo visuomenei svarbaus teisinio gėrio pažeidimo reikšmingumą.

Apibendrinant modernaus antisemitizmo sampratą, galime teigti, kad modernus antisemitizmas įsižiebė XIX a. paskutiniais dešimtmečiais ir yra paremtas rasiniu kriterijumi. Antisemitizmas gali pasireikšti asmenyse kaip pažiūros, kultūroje, veiksmuose kaip socialinė arba teisinė diskriminacija, politinė mobilizacija prieš žydus ir kolektyvinė arba valstybinė prievarta. Šių laikų antisemitizmas dažnai susilieja su neonacių prievarta, islamo išpažintojų religine ir rasine neapykanta žydams, ultrakairiosios antisionizmu, Izraelio valstybės demonizavimu, antijudaizmu, nacionalizmu. Galime išskirti šias modernaus antisemitizmo

[21] Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją. Bendrosios politikos rekomendacija Nr.9 dėl kovos prieš antisemitizmą // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/Recommendation_N9/default.asp#TopOfPag; prisijungimo laikas 2007-11-05.

kryptis: *rasinį* antisemitizmą*, nukreiptą prieš žydų etninę grupę, *religinį* antisemitizmą, *naująjį* antisemitizmą, kuris susiformavo XX-XI a. ir yra nukreiptas prieš Izraelio valstybę.

1.2. Modernaus antisemitizmo išraiška – nacistinės Vokietijos atvejis

Kraštutinis modernaus antisemitizmo atspindys - nacistinė Vokietija, kuri realizavo rasinę antisemitizmo ideologiją politikoje. Valstybės institucijos ją aktyviai įgyvendino. Trumpai išanalizuosime šį atvejį, kuris padės aiškiau suvokti modernaus antisemitizmo reiškinį.

1933 m. nacionalsocialistai Vokietijoje sukūrė totalitarinį rėžimą, kuris nesiliauja būti diskusijų objektu. Vis dar kyla klausimai, ar barbariška nacistinė Vokietija buvo katastrofa, kuri galėjo įvykti bet kurioje visuomenėje, patyrusioje didžiulę įtampą po 1918 m. kaip Vokietija? Ar nacistinė Vokietija tik atspindėjo modernios civilizacijos ligą, ar tai buvo išimtinai vokiškas fenomenas?

Rasinės antisemitinės teorijos egzistavo ne tik Vokietijoje - ten jos buvo labiausiai paplitusios ir politiškai instrumentalizuotos. „Pirmoji didžioji Vokietijos kapitalistinės ekonomikos krizė (vok. Grunderkrise) XIX a. aštunto dešimtmečio pradžioje sutapo su pirmąja politinio antisemitizmo banga“.[22] Tariamai galingi ir turtingi žydai tuo metu buvo apkaltinti dėl neigiamų sparčios industrializacijos ir modernizacijos pasekmių, o šiai fikcijai tyliai pritarė valdantysis elitas. Nacių vykdoma propaganda prieš žydus pabrėžė tris aspektus: „ (1) didelė devalvacija (2) grėsmė rasiniam grynumui ir (3) grėsmė vokiečių išlikimui“.[23] Žydai jiems buvo kenkėjai, parazitai, kraugeriai, žydų egzistavimas buvo suvokiamas kaip arijų rasės teršimas (rasinė - pasaulietinė neapykanta žydams), jie buvo kaltinami sąmokslo rengimu, siekiant įgyti galios tiek Vokietijoje, tiek ir pasaulyje. Visa tai buvo galima išgirsti per radiją, skaityti spaudoje, girdėti kalbose, matyti vaidinimuose. Šios idėjos atsispindėjo ne tik švietime, bet ir įstatymuose, o tai reiškia ne ką kita kaip antisemitizmo ideologijos legalizavimą. Antisemitizmas tarnavo kaip ideologija, kuri įteisino sisteminį genocidą.

Žydų etninė grupė Vokietijoje sudarė procentiškai nedidelę dalį gyventojų 1870-1933 m., bet jie buvo matomi, nes koncentravosi dideliuose miestuose, buvo ryškūs komercinėje ir kultūrinėje srityje, taip pat turėjo nemažai pajamų.[24] Tai galėjo sudaryti iliuziją, kad žydų yra

---

* Rasinis antisemitizmas nėra tikslus terminas. Semitai, kuriems priklauso ir žydai, nėra atskira rasė, tačiau šis terminas yra įsigalėjęs JAV ir Europos literatūroje. Tiksliau būtų vartoti etninio arba tautinio antisemitizmo sąvokas. Rasizmas – tai reakcinė teorija, nepagrįstai skirstanti rases į „aukštesniąsias“ ir „žemesniąsias“, teisinanti socialinę nelygybę, karus.

[22] M.Burleigh, W.Wippermann .The Racial State: Germany 1933-1945. Cambridge University Press, 1991.P.36.

[23] Staub E. The Roots of Evil: The Origins of Genocide and Other Group Violence. Cambridge University Press, 1989.P.103.

[24] Ibid.

daugiau, nei jų iš tikro buvo. Tiek žydai, gyvenantys Vokietijoje, tiek imigravę Rytų Europos žydai, mažino savo specifinius skirtumus vedybomis su vokiečiais, kartais atsisakydami papročių, religijos. Tačiau žydų išskirtinumas sudarė lengvas sąlygas stereotipizuoti juos kaip pašaliečius, svetimšalius, kuriems nebuvo vietos vokiečių visuomenėje. Tai buvo standartinė propaganda antisemitizmui kurstyti 1870-1945 m. laikotarpiu.

Nacistinė Vokietija buvo pirmoji pasaulinė rasistinė valstybė, kuri rėmėsi trimis fundamentaliomis idėjomis:

1. Tik tie, kurie produkuoja sveikus palikuonis, yra vertingi;
2. Egzistuoja „aukštesnės“ ir „žemesnės“ rasės. Tik arijai yra kultūrą kurianti rasė;
3. Kaip ir gyvūnų tarpe, taip ir visuomenėje turi būti rasinis grynumas. Maišymasis sumažina rasės vertę: skirtingų rasių asmenų palikuonys yra mažiau vertingi.

Šios rasistinės idėjos tuo metu nebuvo naujovė. A.Hitleris tik perėmė jas ir sukūrė išsamią programą naujai rasinei tvarkai įgyvendinti valstybėje. Arijų rasės atgaivinimo programos pagrindinis elementas buvo rasinio antisemitizmo idėja. Žydų eliminavimas buvo politikos šerdis ir virto oficialia valstybės politika. Žydai, kaip kitai rasei priklausantys asmenys, buvo suvokiami kaip didžiausia grėsmė. Socialinės politikos tikslas buvo sukurti rasiniu kriterijumi besiremiančią hierarchinę visuomenės sistemą. Žydų naikinimo masiškumas pasireiškė tuo, kad *kiekvienas* žydas, tiek asimiliavęsis, tiek ortodoksas, buvo rėžimo taikinys, nes buvo vadovaujamasi rasiniu kriterijumi. Rasinės – antropologinės teorijos tarnavo idėjos, kad aukštesnioji baltųjų rasė turi viešpatauti, įteisinimui.

Kalbant apie antisemitizmą, būtina paminėti ir atpirkimo ožio modelį. Ši teorija pabrėžia žmonių iracionalius sociopsichologinius impulsus. Ji susiformavo etninių grupių mokslinėje literatūroje. H. Blalock teigimu, „gerai matomos etninių mažumų grupės, turinčios aukštą ekonominį statusą ir mažą politinę įtaką, užimdamos tarpinę padėtį tarp dominuojančio elito ir skurdžių masių, ypač įtampos laikotarpiais, yra tinkami tapti atpirkimo ožiais“.[25] Atpirkimo ožio teorijos šalininkai šį argumentą pritaiko žydams argumentuodami tuo, kad Europos žydai, išsimėtę daugelyje valstybių, sudarė etninių mažumų grupes. Tradiciškai jie buvo prekiautojai, amatininkai ir šalies krizių metu tapo tinkamu daugumos frustracijos taikiniu. Europos visuomenės po 1870 m. patyrė daug nesėkmių (karų, ekonominių bei socialinių suiručių) ir žydai tapo jų nusivylimo ir agresijos objektais. Žydai tapo grupe, kurią dauguma gyventojų kaltino dėl juos ištikusių nesėkmių.

Atpirkimo ožio modelis, žinoma, neatsako į visus klausimus. Kodėl būtent žydų etninės mažumos Europoje tapo valstybės nelaimių atpirkimo ožiais? Pavyzdžiui, kodėl tarpukario

[25] Brustein W.I. Roots of Hate: Anti-Semitism in Europe Before The Holocaust. Cambridge University Press, 2003. P.38.

Rumunijoje žydų persekiojimas buvo žymiai stipresnis nei kitų Rumunijoje gyvenančių mažumų persekiojimas (bulgarų, graikų, vengrų), o Italijoje žydai valstybinių įtampų metu netapo atpirkimo ožiais (Italijos valdžiai nepavyko gauti norimų teritorijų po Pirmojo pasaulinio karo). Išlieka daug neatsakytų klausimų, kurie duoda pagrindą diskusijoms akademinėje aplinkoje.

Apibendrinant galime teigti, kad nacistinės Vokietijos atveju antisemitinės, rasistinės idėjos įteisino sisteminį genocidą. Žydai buvo laikomi rase, siekiančia dominuoti pasaulyje. Istorija buvo suvokiama kaip rasių kova, kurios kulminacija turėjo būti aukštesniosios arijų rasės triumfas. Antisemitinės teorijos egzistavo ne tik Vokietijoje - ten jos buvo labiausiai paplitusios ir politiškai instrumentalizuotos. Aptartas atvejis padeda suvokti antisemitinių, rasistinių idėjų pavojingumą visuomenei. Žydų išskirtinumas sudarė lengvas sąlygas stereotipizuoti juos kaip pašaliečius, svetimšalius. Atpirkimo ožio teorijos šalininkai teigia, kad įtampos laikotarpiais žydų etninė grupė tapo atsakinga už įvairias problemas. Stereotipų, mitų, atpirkimo ožio teorijos naudojimas, siekiant demonizuoti žydų etninę grupę, neišnyko iki šių dienų.

1.3. Antisemitizmas kaip žmogaus teisių apsaugos problema

Vienas iš demokratinės visuomenės bruožų yra dėmesys pagrindinėms žmogaus teisėms ir laisvėms, kurios įtvirtintos įstatymuose, deklaracijose, konvencijose bei jų protokoluose ir kurių teisinėje valstybėje privalu laikytis.

Antisemitizmo apraiškos Europoje parodo, kad demokratija, įžengusi į XXI a., ne visada pajėgi užkirsti kelią destruktyviems veiksmams ir idėjoms. Išvada aiški – antisemitizmo vaiduoklis skirtingais istorijos laikotarpiais keičia savo apraiškas, prisitaikydamas prie laikmečio. Galime teigti, kad Europa nėra abejinga šiai problemai ir tai įrodo tiek deklaratyvūs pareiškimai Europos Sąjungos lygmeniu, tiek ir egzistuojanti prevencinė ir kovos su antisemitizmu institucinė sistema. „Įvairovės Sąjungoje nėra vietos antisemitizmui“[26]– teigė 1999 – 2004 m. Europos Komisijos prezidentas Romano Prodi savo kalboje, pasakytoje 2004 m. Briuselyje vykusiame seminare „Europa prieš antisemitizmą, už Įvairovės Sąjungą“. Dabartinis Europos Komisijos prezidentas Jose Manuel Barroso taip pat neabejingas antisemitizmo problemai ir remia kovą su antisemitizmu.

Antisemitiniai išpuoliai prieš žydus ir žydų bendruomenes Europoje nėra pavieniai. Daugelyje Europos šalių prieš antisemitizmą išreiškiančius veiksmus ne visada imamasi efektyvių veiksmų. Prancūzijoje 2006 m. antisemitinių grasinimų ir veiksmų lygis pakilo 6,6 procentais, lyginant su 2004 m. bei 2005 m., o asmenų užpuolimų dėl antisemitinių motyvų

[26] Europe, against Anti-Semitism for a Union of Diversity // http://www.medea.be/files/European_Coimmission_seminar_on_antisemtism_20_2_2004.doc; prisijungimo laikas: 2007-05-26.

skaičius beveik padvigubėjo nuo 53 atvejų 2005 m. iki 94 atvejų 2006 m.[27] Didžiojoje Britanijoje 2006 m. užregistruotas didžiausias – 594 antisemitinių incidentų skaičius nuo 1984 m., kai buvo pradėti rinkti statistiniai duomenys apie antisemitinius išpuolius.[28] Tai tik keletas pavyzdžių, akivaizdžiai konstatuojančių antisemitizmo problemos egzistavimą Europoje. Visa tai atskleidžia tolerancijos problemas demokratinėse visuomenėse.

Svarstant tolerancijos problemą, tikslinga paminėti, kad bendras tolerancijos pripažinimas dar neatskleidžia, kaip atskiri individai elgiasi kasdieniame gyvenime. Amerikiečių filosofas M.Walzeris atskyrė du aspektus: toleranciją, kaip vidinę nuostatą ir toleravimą, kaip realią praktiką.[29] Taigi, svarbu atskirti elgesį nuo nuostatų, įsitikinimų. Kas gi kuria toleranciją visuomenėje? Toleranciją kuria bei vertybes pasirenka pati visuomenė pritarimo arba smerkimo būdu. Tai, kad aukščiausią galią valstybėje turintis norminis teisės aktas – Konstitucija bei ne viena konvencija, deklaracija ar kitokios teisinės formos aktas aiškiai draudžia pažeisti žmogaus teises, neužkerta kelio pažeidimams realiame gyvenime. Tačiau nereikėtų sumenkinti teisinių aktų svarbos nepaisant jų sudėtingo įgyvendinimo. Pradžių pradžia visada yra formalus susitarimas puoselėti ir ginti konkrečias teises. Tad kada atkreiptas dėmesys tarptautinėje arenoje į antisemitizmo problemą kaip į žmogaus teisių apsaugos problemą?

Paryžiaus chartija naujai Europai (pasirašyta 1990 m. lapkritį) kilo iš 1990 m. birželio 5 – liepos 29 d. vykusios Kopenhagos Saugumo ir Bendradarbiavimo konferencijos. Europos šalys, JAV, Kanada, Rusija, Turkija pasirašė Paryžiaus Chartiją Naujai Europai, kurioje išdėstyta naujos Europos vizija: „Laikas įgyvendinti viltis ir lūkesčius, kuriuos žmonės puoselėjo dešimtmečiais: tvirtus įsipareigojimus demokratijai, grindžiamai žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis“.[30] Po Kopenhagos konferencijos antisemitizmo problemai pradėta skirti daugiau dėmesio - šalys oficialiai įsipareigojo kovoti su antisemitizmu. Šios konferencijos baigiamajame dokumente etninių mažumų nariams buvo garantuotos teisės išreikšti ir vystyti savo etninį, kultūrinį, lingvistinį, religinį tapatumą. Taip pat šiame dokumente reikalaujama imtis efektyvių priemonių, kurios užkirstų kelią antisemitiniams veiksmams. Kaip matome, antisemitizmas minimas šalia kitų diskriminacijos formų. Svarbu paminėti, kad iki 1990 m. Kopenhagos konferencijos baigiamojo dokumento, nei vienas sutarties, deklaracijos ar kitokio

[27] Anti-Semitism, 2007 Hate Crime Survey. Human Rights First // http://www.humanrightsfirst.info/pdf/07601-discrim-hc-antisemitsm-web.pdf; prisijungimo laikas: 2007-09-10.

[28] Ibid.

[29] L.Halman, N.Nevitte. Political Value Change in Western Democracies: Integration, Values, Identification and Participation. Tilburg University Press, 1996, P.62-63.

[30] Charter of Paris For New Europe, 1990 // http://www.osce.org/documents/mcs/1990/11/4045_en.pdf; prisijungimo laikas: 2007-09-10.

pavidalo tarptautinis dokumentas nebuvo paminėjęs antisemitizmo (šeštame dešimtmetyje JAV tai siekė padaryti Jungtinių Tautų sutartyje, bet Sovietų Sąjunga šią iniciatyvą nuslopino).

2003 m. Vienos konferencija buvo skirta antisemitizmo problemai aptarti - apsvarstytos priemonės, galinčios padėti užkirsti antisemitizmą, t.y. supratimo ugdymas, švietimas, antidiskriminaciniai įstatymai, įstatymų griežtinimas.[31] 2004 m. Berlyno konferencijoje dėmesys taip pat buvo sutelktas į antisemitizmo problemą.

Abejonių nekelia tai, kad egzistuoja ryšys tarp antisemitinių išpuolių bei politinės situacijos Artimuosiuose Rytuose. Ne vien radikalūs dešinieji yra atsakingi už antisemitinius veiksmus, nukreiptus į žydus ar jų nuosavybę. Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Belgijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Nyderlanduose, Švedijoje ir D.Britanijoje daugelis nusikaltimo aukų nurodo, kad nusikaltėliai yra „jauni musulmonai“, „Šiaurės Afrikos kilmės asmenys“ arba „imigrantai“.[32]

Galima išskirti šiuos pastarųjų metų visuotinio antisemitizmo šaltinius:[33]

1. Tradicinės antižydiškos nuostatos, kurios per amžius gyvavo Europoje. Čia kalbame ir apie ultranacionalistus ir visus kitus, teigiančius, kad žydų bendruomenė kontroliuoja vyriausybę, žiniasklaidą, tarptautinį verslą ir finansų pasaulį;
2. Neigiamos nuostatos Izraelio atžvilgiu, peržengiančios ribą tarp objektyvios Izraelio politikos kritikos ir antisemitizmo;
3. Antižydiški jausmai, kuriuos reiškia kai kurie didėjančių Europos musulmoniškų bendruomenių nariai ir kurie remiasi sena antipatija Izraeliui ir žydams, taip pat musulmonų nepasitenkinimas įvykiais Izraelyje ir okupuotose teritorijose bei įvykiais Irake;
4. JAV ir globalizacijos kritika, kuri yra išliejama ant Izraelio ir apskritai visų žydų atžvilgiu, nes pastarieji yra tapatinami tiek su JAV, tiek su globalizacija.

Žydai Europos valstybėse sudaro etnines mažumas, tačiau antisemitizmą galime įvardinti ne tik kaip etninės mažumos teisių apsaugos problemą, bet ir apskritai kaip žmogaus teisių apsaugos problemą. Negana apsaugoti etninę mažumą nuo diskriminacijos, t.y. užtikrinti, kad jos nariai naudotųsi egzistuojančiomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis be skirtumų, tokių kaip rasė, odos spalva, kalba, religija, politiniai ar kitokie įsitikinimai, nacionalinė kilmė. Svarbu garantuoti teises, kurios būtinos jų identitetui ir savitumui išsaugoti. Deja, pastarasis aspektas kartais nesuvokiamas.

---

[31] Whine M. International Organizations: Combating Anti-Semitism in Europe // Jewish Political Studies Review 16:3-4 (Fall, 2004), Jerusalem Center of Public Affairs // http://www.jcpa.org/phas/phas-whine-f04.htm; prisijungimo laikas: 2007-09-12.

[32] Manifestations of Anti-Semitism in the EU 2002-2003. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, March 31 2004, Vienna // http://eumc.europa.eu/eumc/as/PDF04/AS-Main-report-PDF04.pdf; prisijungimo laikas: 2007-10-19.

[33] Report on Global Anti-Semitism. Released 2005-01-05 // http://www.state.gov/g/drl/rls/40258.htm; prisijungimo laikas: 2007-09-12.

Europos Tarybos 1995 m. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos preambulėje skelbiama: „Pliuralistinė ir tikrai demokratiška visuomenė turėtų ne tik gerbti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų etninį, kultūrinį, kalbinį ir religinį savitumą, bet ir sudaryti tinkamas sąlygas tam savitumui reikštis, jį saugoti ir plėtoti“.[34] Todėl, norint įgyvendinti šį tikslą, kartais būtina pozityvi diskriminacija. Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 1 straipsnio 4 dalyje deklaruojama, kad „ypatingos priemonės, kuriomis siekiama vienintelio tikslo - garantuoti tam tikrą pažangą kai kurių rasinių ar etninių grupių arba asmenų, kuriuos būtina ginti, kad jie galėtų vienodai naudotis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis ir jas realizuoti, nelaikomos rasine diskriminacija, jeigu jomis skirtingoms rasinėms grupėms nesuteikiama ypatingų teisių ir jos nebus taikomos pasiekus tikslą, dėl kurio jų buvo imtasi.“[35]

Būtina paminėti, kad egzistuoja ne tik objektyvūs kriterijai – etninė kilmė, kalba, religija, kurie būtini asmenį priskirti etninei mažumai, bet ir subjektyvus kriterijus – konkretaus asmens savęs, kaip etninės mažumos nario, identifikavimas.[36] 1995 m. Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos konvencijos 3 straipsnio 1dalis nustato, kad „kiekvienas tautinei mažumai priklausantis asmuo turi teisę laisvai pasirinkti, ar su juo turi būti elgiamasi kaip su tautinei mažumai priklausančiu asmeniu, ar ne, ir dėl tokio savo pasirinkimo arba dėl naudojimosi su tokiu pasirinkimu susijusiomis teisėmis jis neturi atsidurti nepalankioje padėtyje.“[37]

Taigi, galime daryti išvadą, kad plačiai reglamentuoti etninių mažumų teises yra svarbu, tačiau ne mažiau svarbus ir jų įgyvendinimo mechanizmas – reali galimybė apginti savo teises, įvykus jų pažeidimui.

2007 m. kovo 21- balandžio 16 d. buvo atliekama apklausa „Nuostatos apie žydus ir Artimuosius Rytus penkiose Europos Šalyse“. Apklausoje dalyvavo Prancūzija, Italija, Vokietija, Ispanija ir Lenkija. Tyrimo išvados leidžia teigti, kad Europoje vis dar gyvuoja šie tradiciniai antisemitiniai stereotipai:[38]

1. Žydai labiau lojalūs Izraeliui nei šaliai, kurioje gyvena;
2. Žydai turi per daug galios komerciniame pasaulyje;
3. Žydai turi per daug galios tarptautinėje finansinėje rinkoje;

---

[34] Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96635; prisijungimo laikas: 2007-09-15.
[35] Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. 1965m. // http://www.hrmi.lt/downloads/structure//TARPTAUTINE_KONVENCIJA_DEL_VISU_FORMU_RASINES_diskriminacijos_panaikinimo.pdf; prisijungimo laikas: 2007-10-15.
[36] Vadapalas.V. Tarptautinė teisė.Vilnius: Eugrimas, 2006.P.306.
[37] Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96635; prisijungimo laikas: 2007-09-15.
[38]Anti-Defamation League survey in six European countries // http://www.adl.org/PresRele/ASInt_13/5099_13.htm; prisijungimo laikas: 2007-10-23.

4. Žydai per daug kalba apie holokaustą ir manipuliuoja Vokietijos kaltės jausmu;
5. Žydai yra atsakingi už Jėzaus mirtį.

Nors Europos Sąjunga pasmerkė antisemitizmą ir ieško būdų pasipriešinti šiam fenomenui, stereotipai neišnyksta ir padeda kurstyti antisemitinius veiksmus. Tai rodo, kad išrauti iš visuomenės antisemitizmo istorines šaknis yra nelengva.

Apibendrinant galime teigti, kad antisemitizmo apraiškos Europoje įrodo, kad demokratija, įžengusi į XXI a., ne visada pajėgi užkirsti kelią destruktyviems veiksmams ir idėjoms. Iki 1990 m. Kopenhagos konferencijos baigiamojo dokumento nei vienas sutarties, deklaracijos ar kitokio pavidalo tarptautinis dokumentas nebuvo paminėjęs antisemitizmo. Taigi, nuo to laiko antisemitizmo problemai pradėta skirti daugiau dėmesio - šalys oficialiai įsipareigojo kovoti su antisemitizmu. 2003 m. Vienos konferencijoje ir 2004 m. Berlyno konferencijoje dėmesys taip pat buvo sutelktas į antisemitizmo problemą. Žydai Europos valstybėse sudaro etnines mažumas, tačiau antisemitizmą galime įvardinti ne tik kaip etninės mažumos teisių apsaugos problemą, bet ir apskritai kaip žmogaus teisių apsaugos problemą. Plačiai reglamentuoti etninių mažumų teises yra svarbu, tačiau ne mažiau svarbus ir jų įgyvendinimo mechanizmas – reali galimybė apginti teises, įvykus jų pažeidimui.

2. LIETUVA MODERNAUS ANTISEMITIZMO KONTEKSTE

2.1. Žydų etninės grupės teisių apsauga

Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje deklaruojamas teisingos, atviros, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Tai ne kas kita, kaip aiškiai išreikšta tautos valia, parodanti, kur link turėtų eiti nepriklausoma demokratinė valstybė. Konstitucijos 29 straipsnis garantuoja visų asmenų lygybę bei draudžia teisių suvaržymą ir privilegijų teikimą dėl tautybės, kalbos, etninės kilmės. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija, priimta 1995 m., Lietuvos ratifikuota 2000 m. vasario 17 d. ir įsigaliojusi liepos 1 d., rodo šalies norą prisidėti prie tarptautinio bendradarbiavimo etninių mažumų apsaugos srityje. Tautinių mažumų įstatymo, įsigaliojusio 1989 m. sausio 10 d. ir neteksiančio galios nuo 2008 m. sausio 1 d., nuostatos skelbia, kad „Lietuvoje gyvenančių įvairių tautybių žmonių nueitas istorinis kelias glaudžiai susiję su lietuvių tautos likimu ir sąlygoja bendrų tikslų tapatumą“.[39] Įstatymo 6 straipsnis pabrėžia, kad „tautinėms mažumoms ir Lietuvai reikšmingi tautinės istorijos ir kultūros paminklai yra Respublikos kultūros dalis ir saugomi valstybės“[40].

Rodos, pagrindinių tarptautinių sutarčių etninių mažumų teisių srityje ratifikavimas, šalies įstojimas į Europos Sąjungą 2004 m. – ženklai, įrodantys teigiamus poslinkius teisinės valstybės link bei didelių įsipareigojimų atsiradimą žmogaus teisių apsaugos srityje. Tačiau Lietuvos Respublikos Prezidentas 2007 m. metiniame pranešime konstatavo, kad „pastaruoju metu politikoje ir viešojoje erdvėje vis labiau įsivyrauja teisinis nihilizmas ir nepagarba įstatymams. Vieši kaltinimai korupcija ir kitais nusikaltimais, teisėtumo požiūriu abejotini sprendimai, deja, tampa mūsų politikos kasdienybe“.[41] Nepagarbos įstatymo raidei reiškinys atsispindi ir analizuojant antisemitizmo apraiškų problemą.

Žmogaus teisių stebėjimo instituto apžvalgoje „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2005 m.“ pažymima, kad „Lietuvos visuomenės suvokimas, kad tautinės mažumos diskriminuojamos mažiausiai, byloja apie menką diskriminacijos priežasčių, turinio ir pavojų įsisąmonimą. Lietuvai būdingas gana didelis etninis – kultūrinis homogeniškumas, todėl kitų etninių grupių problemos nematomos arba diskriminuojantis elgesys pateisinamas“.[42]

---

[39] Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas, aktuali redakcija // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=18856&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2007-11-28.
[40] Ibid.
[41] Metinis Prezidento V. Adamkaus pranešimas (2007 m.) // http://www.president.lt/file/metinis2007.pdf; prisijungimo laikas: 2007-10-26.
[42] Lygių galimybių plėtros centras. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2005 // http://www.gap.lt/zt; prisijungimo laikas: 2007-10-26.

„Svarbesnės“ daugumos problemos užgožia „menkesnes“ mažumos problemas, nors iš tikro pastarosios yra „svarbesnių“ problemų sudėtinė dalis. Taigi, „svarbesnės“ problemos naudojamos kaip „mažesnių“ problemų neiginiai.[43]

Reikėtų paminėti ir žiniasklaidos reikšmę. Prie etninių stereotipų skleidimo prisideda ir skambios antraštės spaudoje, kur aiškiai matomas lietuvių ir žydų priešinimas. Neabejotina, kad tai galima įvardinti kaip žiniasklaidai patrauklią temą, patraukiančią visuomenės dėmesį, tačiau apie tokių veiksmų pasekmes retai diskutuojama. Taip žydų etninė grupė tampa matoma mažuma, konfliktuojančia su valstybės institucijomis ir tokie atvejai tik apsunkina socialinės sanglaudos galimybę. Vargu, ar siekimas apginti teises gali būti įvardijamas noru konfliktuoti. Tačiau valstybės institucijos į tokias antisemitizmą kurstančias apraiškas kritiškai nereaguoja, taip leisdamos galvoti, kad pažeidimai nevyksta ir tuo būdu sumenkina problemos svarbą.

Svarbu pažymėti, kad kartais valstybės tarnautojai, pareigūnai patys laikosi antisemitinių nuostatų. Pavyzdžiui, 2004 m. spalio 10 d. žurnale „Veidas“ straipsnyje „Lietuvėle, pasipurtyk – grąžink žydams turtą“: „Tačiau akivaizdžiausiai derybų šalių pozicijos - principiniai nesutarimai ir tarpusavio nepasitikėjimas išryškėja kalbantis akis į akį, išjungus diktofoną. Lietuvos atstovai atvirai drožia: „Suprask, reikalaujame pirmiausiai sąrašo dėl to, kad turime reikalą su žydais – tik priimk įstatymą ir prisiimk įsipareigojimus, ir jiems grąžintino turto objektų rasis vis daugiau, o procesas tęsis iki begalybės“. „O tada per visą pasaulį šauks, kad Vyriausybė nevykdo įstatymų ir nesilaiko įsipareigojimų“ – tvirtina kitas žydų turto restitucijos problemą nagrinėjantis pareigūnas“.[44]

Lietuvoje santykinai galime išskirti institucijas į kurių veiklos sferą patenka pareiga veiksmingai reaguoti į antisemitizmo apraiškų atsiradimą:

1. Valstybiniu lygiu socialinio darnumo politiką įgyvendinta šios pagrindinės institucijos: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Teisingumo ministerija, Seimo Žmogaus teisių komitetas, Etikos komisija, teisėsaugos institucijos. Taip pat būtina akcentuoti įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijų vadovų vaidmenį.
2. Regioninis lygmuo: apskričių, savivaldybių ir seniūnijų administracijos bei jų įstaigos;
3. Nevyriausybinis sektorius, dalyvaujantis pilietinės visuomenės ugdyme: Lietuvos žmogaus teisių centras, Pilietinės visuomenės institutas, Demokratinės politikos institutas, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Lygių galimybių plėtros centras.

[43] Edelman M.Politinio spektaklio konstravimas. Vilnius: Eugrimas, 2002. P.35.
[44] Lietuvėle, pasipurtyk – grąžink žydams turtą // Veidas, 2004 m. spalio 10 d., P.32.

Kaip laikomasi nustatytų draudimų žiniasklaidoje, turėtų garantuoti Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Žurnalistų etikos inspektorius bei Lietuvos radijo ir televizijos komisija. Šiame darbe dėmesys koncentruotas į valstybinį lygmenį.

2000 m. spalio 17 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės posėdyje buvo pritarta Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategijai. Tai svarbiausias ilgalaikės trukmės etninių mažumų politikos planavimo dokumentas. Jame kalbama apie rasinės ir etninės tolerancijos ugdymą. Pabrėžiama, kad šiam tikslui pasiekti reikia teisinėmis, administracinėmis bei švietiamojo pobūdžio priemonėmis kovoti su diskriminacijos apraiškomis visuomenėje, rasinės ir etninės neapykantos kurstymu visuomenės informavimo priemonėse. Šio tikslo įgyvendinimas mažintų etninių mažumų marginalizaciją ir atskirtį bei prisidėtų prie santarvės visuomenėje. Tikslui pasiekti numatomi uždaviniai:[45]

1. Informuoti visuomenę apie kintančią rasinę, tautinę bei religinę įvairovę, ypatingą dėmesį skiriant miestų tautinių mažumų bendruomenėms;
2. Tobulinti kovos su rasizmu politiką. Šiam uždaviniui įvykdyti reikia inicijuoti tyrimus, apžvalgas ir studijas, organizuoti visuomenės informavimo kampanijas.

Konstitucijos 25 straipsnyje nustatyta: „Žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Žmogui neturi būti kliudoma skleisti informaciją bei idėjas. Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais - tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.“ Taigi, asmuo, naudojasi ne tik teise laisvai reikšti savo įsitikinimus, bet ir turi pareigą, naudodamasis savo teise, nepažeisti kitų asmenų teisių, t.y. minties laisvė nėra absoliuti. Antisemitizmo kurstymo pasireiškimas visuomenės informavimo priemonėse rodo, kad šia teise naudojamasi neatsakingai ir įsitikinimų skleidimas dažnai suvokiamas kaip absoliuti teisė.

Taigi, Lietuvos teisėtvarka turėtų dirbti profesionaliau pagal vakarietiškus standartus, keistis turėtų ir politikai, valstybės institucijos, žurnalistai, kurie neigiamai nuteikia visuomenę prieš žydų etninę grupę (pvz., žydų kapinių Šnipiškėse problema).

Žmogaus teisių stebėjimo instituto apžvalgoje „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2006 m. teigiama, kad „jau keli metai Lietuvoje yra kalbama apie nacionalinės žmogaus teisių institucijos įsteigimo būtinumą. Lietuvos valdžios institucijoms ignoruojant šį klausimą, 2006 m. jis sulaukė tarptautinės institucijos dėmesio. Jungtinių Tautų Komitetas prieš rasinę diskriminaciją paragino Lietuvą apsvarstyti nepriklausomos žmogaus teisių institucijos

[45] Tautinių mažumų politikos iki 2015 m. strategija // http://www.tmid.lt//images/default/source/attachments/Tautiniu%20mazumu%20politikos%20pletros%20iki%202015%20metu%20strategija.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-28.

įsteigimą.“[46] Taip pat konstatuojamas faktas, kad teisėsaugos institucijų pareigūnams trūksta kompetencijos, išprusimo nagrinėjant rasizmo, antisemitizmo reiškinius. Pateikiamas pavyzdys: „Vieno iš Kauno miesto policijos komisariato viršininko pavaduotojas dėl incidento Kauno Forto restorane viešai pareiškė, kad nacistinės simbolikos ir aprangos naudojimas, jei tai daroma juoko forma, „nesikerta su niekuo“.“[47] Taigi, antisemitizmo turinio suvokimo problema aiškiai egzistuoja.

Teisėsaugos institucijų pareigūnų pasyvumą įrodo ir tai, kad vandalizmo atvejais dažniausiai kalti asmenys nenustatomi – taigi, galime teigti, kad nebaudžiamumas gali būti viena iš tokių atvejų plitimo priežasčių. Tikslinga paminėti ir tokius antisemitinio pobūdžio incidentus kaip svastikos viešose vietose paišymas, per sporto rungtynes ar sunkiosios muzikos koncertuose skanduojami nacistiniai šūkiai, Hitlerio gimtadienio minėjimas. Juos galime sieti su skinhedų judėjimu Lietuvoje. Jų nusižengimai dažniausiai kvalifikuojami kaip viešosios tvarkos pažeidimas.

Apibendrinant galime teigti, kad Lietuvai būdingas gana didelis etninis – kultūrinis homogeniškumas, todėl kitų etninių grupių problemos nematomos arba diskriminuojantis elgesys pateisinamas. Nors pagrindiniai teisės aktai nustato etninių mažumų teisių apsaugos principus, tačiau jų įgyvendinimas stringa. Prie etninių stereotipų skleidimo prisideda ir žiniasklaida, kur aiškiai matomas lietuvių ir žydų priešinimas, tačiau apie tokių veiksmų pasekmes retai diskutuojama. Antisemitizmo kurstymo pasireiškimas visuomenės informavimo priemonėse rodo, kad šia teise naudojamasi neatsakingai ir įsitikinimų skleidimas dažnai suvokiamas kaip absoliuti teisė. Tai leidžia daryti išvadą, kad per mažai kalbama apie antisemitizmo sąvokos turinį bei egzistuojančios netolerancijos problemos svarbą. Taip pat antisemitizmo apraiškos viešojoje erdvėje įrodo, kad valstybės institucijos šios problemos nesiima efektyviai spręsti.

2.2. Europos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija rekomendacijų svarba kovai su antisemitizmu Lietuvoje

Pagal Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnį, Europos Sąjunga kuriama remiantis bendrais valstybių narių laisvės, demokratijos, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pripažinimo principais. Kovos su rasine diskriminacija srityje paskutiniu metu Europoje imtasi šių priemonių:

1. Europos Tarybos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (European Commission against Racism and Intolerance - ECRI) teikia Bendrosios politikos rekomendacijos;

[46] Lygių galimybių plėtros centras. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2006 // http://www.gap.lt/zt; prisijungimo laikas: 2007-10-26.
[47] Ibid.

2. Europos Sąjungos Taryba 2000 m. birželio 29 d. priėmė Direktyvą 2000/43/EB, įgyvendinančią vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės.

3. Pagrindinių teisių agentūros (iki 2007 m. vasario mėn. Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centras) metinės ataskaitos apie žmogaus teisių padėtį Europos Sąjungoje.

Iš pradžių aptarsime ECRI rekomendacijų svarbą Lietuvai, po to palyginsime jų galią su Europos Sąjungos Tarybos direktyva 2000/43/EB bei pateiksime išvadas.

ECRI nuspręsta įkurti Vienos viršūnių susitikime 1993 m. 2002 m. Europos Tarybos Ministrų Komitetas priėmė rezoliuciją Res(2002)8 dėl naujo ECRI statuto ir taip ji tapo nepriklausoma žmogaus teisių stebėjimo organizacija.[48] ECRI rengia ataskaitas, kuriose įvertinama valstybių narių padėtis, pateikiama situacijos analizė, rekomendacijos spręsti iškilusias žmogaus teisių problemas. Ši institucija analizuoja šalių narių įstatymus, politiką ir kitas priemones kovai su antisemitizmu, ksenofobija, rasizmu bei jų efektyvumą. Pateikdama kiekvienai šaliai narei ataskaitą, ji taip pat nurodo naudingus ir konkrečius pasiūlymus šalių vyriausybėms. Pirmosios ataskaitos pasirodė 1997 m., t.y. kovos su rasizmu ir ksenofobija metais. Tai galėtume vertinti kaip svarbų institucinį žingsnį Europos lygiu.

ECRI pirmąją ataskaitą apie Lietuvą parengė 1997 m., antrąją – 2003 m., trečiąją – 2006 m. Trečiojoje ataskaitoje atkreipiamas dėmesys, kad „kai kuriais atvejais žydų bendruomenių nuosavybės teisių atkūrimas buvo pretekstu, sukėlusiu antisemitines nuotaikas viešuose svarstymuose“.[49]

ECRI yra priėmusi šias Bendrosios politikos rekomendacijas: Nr. 1 Dėl kovos prieš rasizmą, ksenofobiją, antisemitizmą ir netoleranciją, Nr.2 Dėl nacionalinių institucijų kovai prieš rasizmą, ksenofobiją, antisemitizmą ir netoleranciją, Nr.6 Dėl kovos prieš rasistinės, ksenofobinės ir antisemitinės medžiagos platinimą per internetą, Nr. 7 Dėl vidaus įstatymų kovai prieš rasizmą ir rasinę diskriminaciją, Nr.9 Dėl kovos prieš antisemitizmą, Nr.10 Dėl kovos prieš rasizmą ir diskriminaciją per mokyklinį ugdymą, Nr.11 Dėl kovos prieš rasizmą ir rasinę diskriminaciją policijoje. Šios priemonės yra nukreiptos į Europos Sąjungos šalis nares, nes visos jos yra ir Europos Tarybos narės.

Šiame magistriniame darbe apsiribosime rekomendacijomis, kuriose tiesiogiai minimas antisemitizmas - Bendrosios politikos rekomendacijos Nr.1, Nr.2, Nr.6 ir Nr. 9. Išskirsime svarbius momentus, į kuriuos Lietuvos valstybės institucijos turėtų kreipti daugiau dėmesio.

---

[48] Europos Tarybos rezoliucija dėl ECRI statuto Res (2002) 8, 2002 // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/Res(2002)8%20-%20Statute%20ECRI%20eng.pdf; prisijungimo laikas: 2007-10-28.

[49] ECRI trečioji ataskaita apie Lietuvą, 2005 // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Lithuania/Lithuania%20third%20report%20-%20cri06-2%20lituanien.pdf; prisijungimo laikas: 2007-09-18.

Bendrosios politikos rekomendacija Nr.1 Dėl kovos prieš rasizmą, ksenofobiją, antisemitizmą ir netolerancija.[50] Rekomendacijos preambulėje pabrėžiama vidutinės trukmės ir ilgalaikių prevencijos programų lemiama reikšmė pažabojant antisemitizmo apraiškas. Taip pat ECRI pripažįsta svarbų žiniasklaidos vaidmenį, skatinant tolerancijos kultūrą ir tarpusavio supratimą. Šioje rekomendacijoje pateikiami pasiūlymai šalių narių vyriausybėms dėl įstatymų, jų vykdymo ir teisminių gynybos priemonių bei dėl veiklos krypčių. Lietuvos institucijoms reikėtų atkreipti didesnį dėmesį į pastarąsias veiklos krypčių rekomendacijas:

1. Skatinti valstybės tarnautojus nepamiršti, kad savo viešuose pasisakymuose reikėtų propaguoti tolerancijos idėjas;
2. Vykdyti politiką, kuri padėtų suvokti, kad kultūrinė įvairovė praturtina visuomenę;
3. Imtis su švietimu ir informacija susijusių priemonių, siekiant stiprinti kovą prieš rasizmą, antisemitizmą ir netoleranciją;
4. Užtikrinti, kad mokyklų programos būtų parengtos taip, kad padėtų suprasti kultūrinės įvairovės svarbą.

Taigi, rekomendacija išskiria svarbius žingsnius skatinant kultūrinį tarpusavio supratimą. Lietuvos atveju naudinga užtikrinti, kad seminarai apie antisemitizmo ir netolerancijos apraiškas būtų specialiai organizuojami ir nuolat pravedami valstybės institucijų tarnautojams, pareigūnams.

Bendrosios politikos rekomendacija Nr.2 Dėl nacionalinių institucijų kovai prieš rasizmą, ksenofobiją, antisemitizmą ir netolerancija.[51] Ši rekomendacija pabrėžia, kad kova prieš antisemitizmą yra sudėtinė pagrindinių žmogaus teisių apsaugos ir rėmimo dalis. Taip pat akcentuojama, kad kovos prieš netoleranciją efektyvumas didele dalimi priklauso nuo visuomenės žinių, informacijos, švietimo plėtojimo. Šioje rekomendacijoje pateikiamos gairės dėl nepriklausomų nacionalinių institucijų kovai prieš rasizmą, ksenofobija, antisemitizmą ir netoleranciją įkūrimo. Į šią rekomendaciją Lietuvos valstybės institucijos turėtų atsižvelgti, nes Žmogaus teisių stebėjimo instituto apžvalgoje „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2006 m. teigiama, kad „jau keli metai Lietuvoje yra kalbama apie nacionalinės žmogaus teisių institucijos įsteigimo būtinumą. Lietuvos valdžios institucijoms ignoruojant šį klausimą, 2006 m. jis sulaukė tarptautinės institucijos dėmesio. Jungtinių Tautų Komitetas prieš rasinę

[50] ECRI Bendrosios politikos rekomendacija Nr.1. // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/recommendation_n1/recommandation%20n%B0%201%20-%20cri96-43%20lituanien.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-06.
[51] ECRI Bendrosios politikos rekomendacija Nr.2. // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/recommendation_n2/recommandation%20n_2%20lituanien%20cri97-36.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-06.

diskriminaciją paragino Lietuvą apsvarstyti nepriklausomos žmogaus teisių institucijos įsteigimą.“[52]

Bendrosios politikos rekomendacija Nr.6 Dėl prieš rasistines, ksenofobines ir antisemitines medžiagos platinimą per internetą.[53] Šalių narių vyriausybėms rekomenduojama nuolat rūpintis teisėsaugos pareigūnų mokymu ryšium su rasistinio, ksenofobinio ir antisemitinio pobūdžio medžiagos platinimu per internetą. Taip pat siūloma ne tik remti esamas antirasistines iniciatyvas internete, bet ir kurti naujus tinklapius, skirtus kovai prieš antisemitizmą, netoleranciją. Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnams trūksta kompetencijos, išprusimo nagrinėjant rasizmo, antisemitizmo reiškinius, todėl teisėsaugos pareigūnų švietimas galėtų pagerinti padėtį.

Bendrosios politikos rekomendacija Nr.9 Dėl kovos prieš antisemitizmą.[54] Ši rekomendacija yra skirta išimtinai kovai su antisemitizmu. Rekomendacijos preambulėje teigiama, kad kova prieš antisemitizmą, nors ir reikalaujantis imtis jos specifiką atspindinčių veiksmų, yra neatskiriama ir sudėtinė kovos prieš rasizmą dalis. Rekomendacijos sukūrimą lėmė dabartinis antisemitizmo stiprėjimas daugelyje Europos valstybių. Pabrėžiama, kad antisemitinės apraiškos yra ne vien ekstremistų ar radikalių grupuočių veiksmų išdava, bet dažnai būdingos visai visuomenei, įskaitant mokyklas ir šie reiškiniai vis dažniau vertinami kaip kasdieniai įvykiai. Konstatuojama, kad antisemitizmo apraiškos kyla iš skirtingų socialinių grupių ir skirtingų visuomenės sluoksnių, todėl pastangos turi būti skirtos skatinti dialogą ir skirtingų visuomenės grupių bendradarbiavimą vietos ir valstybės lygiu, įskaitant kultūrinių, etninių ir religinių bendruomenių dialogą. Ypač pabrėžiamas švietimo vaidmuo ugdant toleranciją ir pagarbą žmogaus teisėms bei kovojant su antisemitizmo apraiškomis.

ECRI šalių narių vyriausybėms rekomenduoja teikti pirmenybę kovai prieš antisemitizmą, imantis visų reikalingų priemonių kovai su šiomis apraiškomis, nepriklausomai nuo jų kilmės. Taip pat siūloma užtikrinti, kad kova prieš antisemitizmą vyktų visais valdymo lygiais (nacionaliniu, regiono, vietos) ir lengvinti plataus dalyvių spektro iš skirtingų visuomenės sektorių (politinio, teisinio, ekonominio, socialinio, religinio, švietimo) įtraukimą į šiuos veiksmus. Įstatymuose reikėtų rasistinius motyvus laikyti sunkinančiomis aplinkybėmis ir numatyti tarp jų antisemitinę motyvaciją. Taip pat rekomenduojama įtraukti ir integruoti antirasistinį mokymą į visų lygių mokyklų programas, įskaitant medžiagą, kuri padeda suvokti

[52] Lygių galimybių plėtros centras. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2006 // http://www.gap.lt/zt; prisijungimo laikas: 2007-10-26.
[53] ECRI Bendrosios politikos rekomendacija Nr.6. // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/recommendation_n6/recommandation_6_cri01-1_%20lituanien.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-06.
[54] ECRI Bendrosios politikos rekomendacija Nr.9. // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/recommendation_n9/cri04-37%20recommandation%20nr%209%20-%20lituanien.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-06.

antisemitizmą, šimtmečius trukusią jo istoriją, kovos prieš įvairias antisemitizmo apraiškas svarbą (mokytojai būtų reikiamai parengti). Siūloma skatinti žydų istorijos mokymą bei informuoti apie žydų atliktą teigiamą kultūros poveikį Europos visuomenei. Pabrėžiama ir diskusijų su žiniasklaidos atstovais apie jų vaidmenį kovojant prieš antisemitizmą svarba bei žurnalistų atsakomybė informuoti apie pasaulio įvykius išvengiant išankstinių nuostatų.

Taigi, Lietuvoje žiniasklaida turi atlikti teigiamą vaidmenį, puoselėjant abipusę pagarbą ir kovojant prieš stereotipus. Valstybės institucijos turi užimti tvirtą viešą poziciją prieš antisemitizmą, reguliariai pasisakyti prieš įvairias jo apraiškas, įskaitant visas šiuolaikines formas, aiškiai parodant, kad antisemitizmas nebus toleruojamas. Tačiau praktika rodo, kad situacija, kuri turėtų būti, skiriasi nuo situacijos, kuri yra.

Visas rekomendacijas vienija valstybės institucijų veiksmų, aiškiai parodančių, kad antisemitizmo apraiškos bus netoleruojamos, švietimo svarbos bei žurnalistų atsakomybės akcentavimas. Specialios nacionalinės kovos prieš rasizmą institucijos įvairiais būdais gali įnešti konkretų indėlį, didinant įvairių priemonių, susijusių su šia sritimi, efektyvumą ir teikiant valdžios institucijoms patarimus bei informaciją. Kovos prieš rasizmą strategijų efektyvumas didele dalimi priklauso nuo visuomenės žinių, informacijos ir švietimo, taip pat nuo asmenų, priklausančių mažumų grupėms, teisių apsaugos plėtojimo. Pereikime prie Europos Sąjungos Tarybos Direktyvos 2000/43/EB.

Ši direktyva privaloma Europos Sąjungos narėms ir įpareigoja jas priimti įstatymus prieš rasinę ir etninę diskriminaciją. Ją sustiprina ECRI priimtos rekomendacijos - neprivalomi teisės aktai, kurių įgyvendinimas yra ypač naudingas. Galime daryti išvadą, kad Europos Sąjungos Taryba ir ECRI – dvi labai svarbios institucijos – primygtinai reikalauja įstatymo keliu užkirsti kelią rasinei netolerancijai. Kadangi direktyvos yra privalomos šalims narėms, jų kilmė yra įstatyminė ir už jų nesilaikymą imamasi sankcijų. Tuo tarpu ECRI rekomendacijos yra labiau politinės kilmės ir už jų nesilaikymą netaikomos jokios sankcijos, tačiau nei viena Vyriausybė nenorėtų būti viešai kritikuojama dėl rasinės ir etninės diskriminacijos problemos šalyje.

Apibendrinat galime teigti, kad paminėtų instrumentų – ECRI rekomendacijų ir direktyvos 2000/43/EB - įgyvendinimas Lietuvoje yra svarbus. Valstybės institucijų veiksmai, švietimas ir žurnalistų atsakomybė atlieka be galo svarbų vaidmenį kovoje su antisemitizmu, rasizmu, netolerancija.

2.3. Antisemitizmo kurstymo atvejo analizė: V.Tomkaus publikacijos dienraštyje „Respublika“

2004 m. vasario ir kovo mėnesiais dienraštyje „Respublika“ spausdinami straipsniai ir karikatūros susilaukė didelio visuomeninių organizacijų dėmesio. 2004 vasario 24 d. buvo išsiųstas kreipimasis dėl V.Tomkaus antisemitinių straipsnių tuometiniam Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui A.Paulauskui, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkui, Seimo Žmogaus teisių komiteto pirmininkui, generaliniam prokurorui. Šiame kreipimesi pabrėžiamas „žydų niekinimas“, „žmonių kurstymas prieš juos“, kuris „peržengia visas civilizuotoje visuomenėje egzistuojančias leistinumo ribas“. Konstatuojama, kad „nebaudžiamas tautinės nesantaikos kurstymas - tai rimtas pavojus Lietuvos demokratinei tvarkai“, o „politikų, atsakingų valstybės pareigūnų, pačios žiniasklaidos ir jos savireguliacijos institucijų tylėjimas itin įžūlių antisemitinių išpuolių akivaizdoje kelia nerimą ir glumina Lietuvos piliečius, kuriems brangios pamatinės demokratijos vertybės - laisvė ir teisingumas“.[55] Tai įrodo, kad buvo sureaguota į antisemitizmą kurstantį atvejį. Atsižvelgdamas į gautus Lietuvos visuomeninių organizacijų pranešimus, kovo 2 d. pasirodė tuometinio Seimo Pirmininko A. Paulausko pranešimas spaudai, kad jis kreipsis į generalinį prokurorą, prašydamas ištirti visuomeninių organizacijų skundus dėl antisemitizmo ir kitokios nesantaikos kurstymo. Seimo Pirmininkas konstatavo, kad „bet kokios rasinės, tautinės ar kitokios nesantaikos kurstymas yra nesuderinamas su laisvos demokratinės valstybės gyvenimo normomis, todėl visuomeninių organizacijų iškelti faktai turi būti nedelsiant ištirti“[56]. Pasipiktinimą pareiškė ir tuometinis Lietuvos Premjeras A.Brazauskas, Lietuvoje akredituoti daugelio šalių ambasadoriai. Tačiau faktas, kad šių priemonių imtasi tik sulaukus neigiamos visuomeninių organizacijų reakcijos, įrodo valstybės institucijų pasyvumą bei nedėmesingumą ne tik antisemitizmo problemai, bet apskritai rasizmo, netolerancijos apraiškoms.

2004 m. kovo mėn. dėl šių publikacijų buvo pradėtas ikiteisminį tyrimas. Po metų - 2005 m. kovo mėn. ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas, nes nustatyta, kad nebuvo įvykdyta LR BK 170 str. 1d. numatyta veika - kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę. Ikiteisminio tyrimo pradžioje prokurorui buvo pateikta Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos išvada, kurioje V.Tomkaus straipsniai buvo pripažinti kurstančiais nacionalinę nesantaiką. Taip pat buvo sudaryta specialistų komisija, kuri nustatė, kad buvo kurstomas

[55] Piliečių kreipimasis, 2004-02-24 // http://www.osf.lt/lt/skelbimai/Spauda/Respublika-Anti.htm; prisijungimo laikas: 2007-11-06.
[56] Seimo Pirmininko kreipimasis į generalinį prokurorą // http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc-p_int_tekst_id=31702&p_int_tv_id=4433&p_org=0.htm; prisijungimo laikas: 2007-11-06.

antisemitizmas. Prokuroro nuomone, karikatūra nepažeidė viešos moralės normų, nes „visos iliustracijos bei rašiniai – ironiško, humoristinio pobūdžio“.[57]

Kaltinamasis V.Tomkus, išklausęs teisėjo pranešimą apie jam priskiriamus pažeidimus, sakė nesuprantąs, dėl ko apskritai yra surašytas pažeidimo protokolas, kartu jis pabrėžė nesutinkąs su prokuratūros pateikiama savo veiksmų trakuote. Anot V. Tomkaus, minėtų rašinių ciklas buvęs visai ne apie žydus ar gėjus, o apie korupciją Lietuvoje.[58]

2005 m. balandžio mėnesį Generalinė prokuratūra grįžo prie V.Tomkaus veiksmų tyrimo, tačiau ji baudžiamąją veiką (LR BK 170 str. 1 p.) perkvalifikavo į administracinį teisės pažeidimą (LR ATPK 214(12) str. 1 p.). Birželio mėnesį byla buvo perduota į teismą. Panagrinėkime 2005 m. liepos 7d. Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo nutartį. Teismas viešai išnagrinėjo administracinę bylą dėl V.Tomkaus, padaryto ATPK 214(12) str. 1 d. pažeidimo ir nustatė: „V.Tomkus, Vilniuje, nuo 2004-02-20 iki 2004-03-12, būdamas spaudinio „Respublika“ vyriausiuoju redaktoriumi, gamino - pasirašė spausdinimui ir leidybai, pasirašė, publikavo ir platino spaudinyje „Respublika“ savo straipsnius bei R.Valeikio iliustracijas, propaguojančias nacionalinę, rasinę ir religinę nesantaiką.“[59] Veiksmai, atspindintys ATPK 214(12)str. 1 d. pažeidimą įvardijami:

1. Panaudojamas pasaulinio žydų sąmokslo mitas, nurodant, kad pasaulį, pinigus, žiniasklaidą ir politiką, valdo žydai;
2. Panaudojamas pasaulinio žydų sąmokslo mitas. Žydų viešpatavimas siejamas su nusikalstama veikla. Žydams primetama kolektyvinė atsakomybė už atskirų žydų etninės grupės asmenų padarytus nusikaltimus;
3. Reikalaujama žydų kolektyvinės atsakomybės už atskirų žydų etninės grupės asmenų padarytus nusikaltimus;
4. Tyčiojamasi iš holokausto aukų tragedijos;
5. Panaudojama antisemitinė 2-jų genocidų „teorija“. 2-jų genocidų teorija yra dabartinio lietuviško antisemitizmo pagrindas. Jos esmė ta, kad žydai kaltinami talkininkavimu sovietiniams okupantams ir taip vykdė lietuvių tautos genocidą I sovietmečiu (1940.06-1941.06), o lietuviai, kerštо motyvais, arba suklaidinti nacių propagandos, dalyvavo žydų genocide vokiečių okupacijos metais (1941.06-1944). Ši teorija yra neteisinga.

Taigi, matome akivaizdų idėjų, pavojingų visuomenei propagavimą, kas reiškia jų neteisėtumą. Vilniaus 2-ojo apylinkės teismo sprendime pabrėžiama, kad „išvada apie

[57] Žydai ir gėjai valdo pasaulį // http://www.straipsniai.lt/ziniasklaida/puslapis/12016; prisijungimo laikas: 2007-11-06.
[58] Teismas sprendžia, ar skirti administracinę baudą leidėjui V.Tomkui // http://www.sekunde.lt/content.php?p=read&tid=13373; prisijungimo laikas: 2007-11-06.
[59] Vilniaus m. 2 apylinkės teismas, 2005 m. liepos 7 d. nutarimas Nr. A11-01087-497/2005 // http://www.cininas.lt/Pranesimai/070903/NutartisVT.doc; prisijungimo laikas: 2007-11-02.

propagandinį publikacijų pobūdį ir jų tyčinį pobūdį daroma vertinant jas visumoje, o ne kiekvieną atskirai. Tokiu būdu matoma, kad tai yra ne paskiri pašaipūs rašiniai ar feljetonai, o kryptinga propagandinė akcija.“[60]

2005 m. liepos 7 d. Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo sprendimu Lietuvos žydų bendruomenė buvo pripažinta nukentėjusia puse ir priimtas sprendimas nubausti V.Tomkų 3000 Lt bauda. Liepos 13 d. V.Tomkus nuosprendį apskundė Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Rugsėjo 16 d. buvo priimtas teismo nutarimas, kuriuo Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, išnagrinėjęs bylą, nusprendė patenkinti V.Tomkaus apeliacinį skundą ir panaikinti Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo 2005 m. liepos 7 d. nutarimą bei nutraukti administracinio teisės pažeidimo bylą. „Teisėjų kolegija atsižvelgė į tai, kad administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimo metu prokuroro nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą V.Tomkaus atžvilgiu nebuvo panaikintas.“[61] Remdamasis šiuo faktu, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nusprendė, kad „V.Tomkaus nubaudimas administracine tvarka tiesiogiai pažeistų Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Septintojo protokolo 4 straipsnio nuostatas, draudžiančias antrą kartą vykdyti persekiojimą už vieną ir tą patį teisės pažeidimą (non bis in idem principas).“[62] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami.

Taigi, galime konstatuoti faktą, kad teisėsaugos institucijų pasyvumo problema egzistuoja. Procesinės teisėjų klaidos padėjo išvengti teisinės atsakomybės, o Vyriausiasis administracinis teismas vėliau nebekėlė piliečio V.Tomkaus atsakomybės klausimo už antisemitizmo kurstymą ir panaikino 2-ojo Vilniaus apylinkės teismo sprendimą. Byla buvo nutraukta dėl formalių klaidų. Tačiau visuomenei tai buvo bandoma pateikti kaip V.Tomkaus laimėjimą prieš žydus, o tai išreiškia mintį, kad lietuvis laimėjo karą prieš žydus. A.Alperavičiaus teigimu, „V.Tomkus laimėjo karą ne prieš žydus, o prieš Lietuvą“.[63] Tiek teisminio proceso metu, tiek po jo, visuomenei įvykį buvo stengiamasi pateikti kaip vieno asmens karą prieš žydus, o ne kaip Lietuvos piliečių - žydų etninės mažumos – reakciją į teisės pažeidimą bei siekį teisiškai įvertinti V.Tomkaus veiksmus. Tačiau iš tikro įvykis sulaukė ir nemažo ne tik užsienio, bet ir Lietuvos visuomenės pasipiktinimo. Iškelti baudžiamąją bylą už tautinės nesantaikos kurstymą prašė ne tik Lietuvos žydų bendruomenė, bet ir kai kurių pilietinių organizacijų atstovai bei pavieniai asmenys.

---

[60] Ibid.
[61] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pranešimas, 2005-09-16 // http://www.lvat.lt/default.aspx?item=ipran&id=5868; prisijungimo laikas: 2007-10-10.
[62] Ibid.
[63] Nebaudžiamumas. Lietuvos žydų bendruomenės laikraštis “Lietuvos Jeruzalė”, 2005 // http://www.litjews.org/Default.aspx?Element=ViewArticle&ArticleID=727&TopicID=15&Lang=LT; prisijungimo laikas: 2007-11-08.

A.Vaišvila veikale „Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje“ kalba apie teisinio nihilizmo priežastis Lietuvoje, kurios atspindi ir mūsų analizuojamą situaciją. Politinis, teisinis avantiūrizmas – tai situacija, kai valstybinė valdžia nesugeba užtikrinti visuomenės nariams suteiktų teisių apsaugos.[64] Taip pat būtina paminėti ir menką teismų sprendimų autoritetą – kai „yra tik teismas, bet jame nėra realaus teisės ir teisingumo atkūrimo“, kai „teismas daugeliu atvejų pavirsta į savotišką bažnyčios klausyklą, kur teisinių ginčų sprendimas baigiasi tik nuskriaustųjų skundo išklausymu, jam priklausančios teisės pakartotiniu patvirtinimu, bet ne realiu jo atkūrimu“.[65] A.Vaišvila konstatuoja, kad „kur netikima teise, ten netikima ir jos institucijomis; kur valdo ne teisė, o įstatymo globojama (sąmoningai ar dėl bejėgiškumo) savivalė, ten paklūstama ne teisei, o šalia teisės veikiančiai jėgai“.[66] Šiuo atveju Lietuvos žydų bendruomenė, teisėtai ginanti savo teises, sulaukė priekaištų dėl perdėto jautrumo į humorą, tuo būdu sumenkinant jų pasiryžimą kovoti už lygiateisiškumą, teisingumą. Susiduriame su I.Kanto įvardinta problema – „didžiausia problema, kurią spręsti pašaukta žmonija, yra sukūrimas piliečių visuomenės, besitvarkančios teisės pagrindais“.[67]

Aptariamomis publikacijomis pažeistas teisinis gėris buvo asmenų lygiateisiškumas, saugomas:[68]

1. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. 2 d. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo įsitikinimo ir kitų pažiūrų;
2. Konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 4 str.
3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 str. 2 d.

Apibendrinant galime teigti, kad V.Tomkaus straipsniai dienraštyje „Respublika“ susilaukė didelio visuomeninių organizacijų dėmesio. Tai įrodo, kad buvo sureaguota į antisemitizmą kurstantį atvejį. Tačiau faktas, kad šių priemonių imtasi tik sulaukus neigiamos visuomeninių organizacijų reakcijos, įrodo valstybės institucijų ir politikų pasyvumą bei nedėmesingumą ne tik antisemitizmo problemai, bet apskritai rasizmo, netolerancijos apraiškoms. Ateityje etninių mažumų gali daugėti, todėl dėmesys turi būti atkreiptas į šią problemą laiku. Globalizacija, demografiniai pokyčiai Europoje atsispindi ir Lietuvoje bei turi įtakos naujiems reiškiniams, susijusiems su rasine, etnine, kultūrine ir religine įvairove, atsirasti. Procesinės teisėjų klaidos padėjo V.Tomkui išvengti teisinės atsakomybės – tai politinio, teisinio

[64] Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000.P.26.
[65] Ibid.P.27
[66] Ibid.
[67] Kant I. Idea For A Universal History With A Cosmopolitan Purpose // http://www.marxists.org/reference/subject/ethics/kant/universal-history.htm; prisijungimo laikas: 2007-11-28.
[68] Vilniaus m. 2 apylinkės teismas, 2005 m. liepos 7 d. nutarimas Nr. A11-01087-497/2005 // http://www.cininas.lt/Pranesimai/070903/NutartisVT.doc; prisijungimo laikas: 2007-11-02.

avantiūrizmo situacija, kai valstybinė valdžia nesugeba užtikrinti visuomenės nariams suteiktų teisių apsaugos.

2.4. Šnipiškių kapinių problema

2007 m. vasario mėnesį laišką su reikalavimais nutraukti žydų kapinių niekinimą Lietuvos ambasadai JAV atsiuntė šios šalies senatoriai Hillarz Clinton ir Samas Brownbackas. Dėl vykdomų žydų kapinių niekinimo prie Lietuvos ambasados Izraelyje mitingavo žydai ortodoksai. Konfliktas dėl statybų žydų kapinių teritorijoje prie Sporto rūmų 2007 m. vasario mėnesį, pradėjus statyti Mindaugo apartamentų antrąjį pastatą, tapo tarptautiniu skandalu. Kyla klausimas, ar potenciali problema galėjo būti numatyta, jei taip - kodėl nebuvo numatytas efektyvus problemos sprendimas, jei ne – kodėl, iškilus problemai, nesiimta jos konstruktyviai spręsti, išvengiant etninės nesantaikos kurstymo? Dėl to kenčia Lietuvos valstybės įvaizdis pasaulyje.

Nors analizuojamas atvejis iš esmės sietinas su morale ir šio konflikto esmė yra nepagarbus elgesys su mirusiaisiais, tačiau ši situacija vaizduojama kaip žydų ir lietuvių konfliktas pamirštant, kad žydų kapinėse palaidoti žydai lietuviai, pamirštant paveldo išsaugojimo svarbą (sunaikintas XIV-XV amžiaus kultūrinis sluoksnis, nes jo archeologai nefiksavo).

2007 m. gegužės 7 d. Lietuvos televizijos laidoje „Savaitė“ skelbiamos informacijos turinio esmė buvo tokia: pirma, Lietuvos Istorijos institutas apkaltintas klastojant istorinius žemėlapius, antra, žydų kapinės nepatenka į statomo pastato teritoriją. 2007 m. rugpjūčio 30 d. žiniasklaidoje pasirodė Lietuvos Respublikos Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininko J. Karoso pareiškimas: „Dabar sukurtas toks kontekstas pasaulio mastu, kad turime daryti tam tikrus žingsnius, nes tiesos klausimas jau nebe aktualus. Žydų įtaka gana didelė, oficiali Amerikos pozicija šiuo atveju jau yra Lietuvai labai nepalanki, ir mes turime kaip nors į tai reaguoti. Siūlome stabdyti statybas ir, kaip sutartyje numatyta, koreguoti šiek tiek tą techninį projektą“.[69] Tai galėtume vertinti kaip antisemitinių nuotaikų kurstymą visuomenėje, tačiau tokie teiginiai nesulaukė jokio oficialaus įvertinimo.

Koks buvo šios problemos sprendimo paieško procesas? 2006 m. pabaigoje premjero įsakymu buvo sudaryta vyriausybinė komisija, kuri turėjo uždavinį tiksliai nustatyti žydų kapinių Šnipiškėse ribas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo grupės paskirta ekspertų grupė sutiko

[69] J.Karosas: siūlome stabdyti statybas galimai buvusių žydų kapinių vietoje // http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=14228466; prisijungimo laikas: 2007-11-15.

išanalizuoti Šnipiškių kapinių teritorijos Vilniuje situaciją ir 2007 m. gegužės 16-17d. priėjo šių išvadų[70]:

1. Ekspertams buvo pateikta daugybė įvairių kapinių ir aplinkinės teritorijos žemėlapių. Juose ekspertai pastebėjo reikšmingus nurodomų kapinių neatitikimus. Todėl jie daro išvadą, kad remiantis tik žemėlapiais, kapinių ribų nustatyti negalima;

2. Įdėmiai išnagrinėjusi kartografinius ir archeologinius šaltinius, Ekspertų grupė daro išvadą, kad statybvietė, esanti teritorijoje į šiaurės rytus nuo Olimpiečių ir Rinktinės gatvių sankryžos, beveik neabejotinai iš dalies patenka į kapinių teritoriją;

3. Ekspertų grupė kreipiasi į Darbo grupę, Kultūros ministeriją ir Lietuvos Vyriausybę, kad siekiant patikslinti kapinių ribas, būtų atlikti visos kapinių ir aplinkinės teritorijos taip pat pietvakarinio kampo, geofiziniai tyrimai;

4. Šiuo metu, kol toks tyrimas galės būti atliktas, Ekspertų grupė prašo visiškai sustabdyti ir nutraukti statybų darbus, kasimo, statybinių atliekų bei žemės išvežimą visoje kapinių ir konkrečiai ginčijamoje teritorijoje;

5. Taip pat Ekspertų grupė išreiškia griežtą protestą dėl elgesio, parodyto vietos ir užsienio ekspertams lankantis ginčijamoje teritorijoje gegužės 16 d., kai priešingai, negu anksčiau buvo užtikrinta, abiem pusėms buvo neleista pakliūti į statybvietę. Vienam grupės nariui sudaryta galimybė atlikti ribotą vietos apžvalgą neatitinka Ekspertų grupei žadėtos laisvos ir neribojamos apžvalgos galimybės.

Tikslinga paminėti ir Lietuvos istorijos instituto išvadas „Žydų kapinės Šnipiškėse: ribų lokalizacija“. Išvadoje Nr. 4 teigiama, kad 2004, 2005, 2007 m. tyrimus vykdęs archeologas žvalgė statybų aikštelės dalį, neįeinančią į kapinių teritoriją, o visa pastatų teritorija buvo iškasta ekskavatoriumi, pažeidžiant archeologinių tyrimų metodikas.[71]

Nepaisant ekspertų išvadų ir Lietuvos istorijos instituto išvadų, statybos nebuvo sustabdytos. 2007 m. rugpjūčio mėnesį Ministras Pirmininkas pasirašė potvarkį suformuoti naują darbo grupę, kuri pateiktų rekomendacijas dėl buvusių Šnipiškių kapinių. Naujuoju potvarkiu darbo grupei buvo pavesta iki rugsėjo 4d. pateikti Ministrui Pirmininkui pasiūlymus dėl ekspertų pateiktų išvadų ir vykdomų statybų tęstinumo. Darbo grupė, atsižvelgdama į 2007 m. rugpjūčio 24 d. jai iškeltą užduotį, pateikė šiuos pasiūlymus Lietuvos Respublikos Vyriausybei dėl statybų buvusių Šnipiškių žydų kapinių ribose[72]:

[70] Tarptautinė Ekspertų grupė pateikė išvadas dėl buvusių Šnipiškių žydų kapinių Vilniuje ribų, 2007 // http://www.lrkm.lt/index.php/lt/41884/; prisijungimo laikas: 2007-11-07;
[71] V. Jogėla, E.Meilius, G.Vaitkevičius. Žydų kapinės Šnipiškėse: ribų lokalizacija (kartografinio, archeologinio, istorinio tyrimo santrauka). Lietuvos istorijos institutas, 2007.
[72] Ministras pristatė darbo grupės išvadas dėl Šnipiškių // http://www.lrv.lt/main.php?id=aktualijos_su_video/p.php&n=5219; prisijungimo laikas: 2007-11-20.

1. Kreiptis į Vilniaus miesto savivaldybės administraciją spręsti dėl statybos techninio projekto koregavimo paaiškėjus šioms aplinkybėms: Istorijos instituto 2007m. rugpjūčio 10 d. išvadose nurodoma, kad „statomi Mindaugo apartamentai įeina į buvusių kapinių teritoriją“, taip pat ir darbo grupės, sudarytos Ministro Pirmininko 2006 m. gruodžio 20 d. potvarkiu Nr. 419, pakviesti ekspertai 2007 m. gegužės 16-17 d. priėjo nuomonės, kad statybvietė, esanti teritorijoje į šiaurės rytus nuo Olimpiečių ir Rinktinės gatvių sankryžos, „beveik neabejotinai iš dalies patenka į kapinių teritoriją“;

2. Dar kartą konstatuojama, kad statybos turi būti sustabdytos. Siūloma skubiai kreiptis į Vilniaus apskrities viršininko administraciją ir Valstybinę teritorijų planavimo ir statybos inspekciją dėl statybos sustabdymo Statybos įstatymo nustatyta tvarka, kol bendradarbiaujant su statomo pastato statytojais ir kitais statybos dalyviais bus pakoreguotas statinio techninis projektas ir pašalintos abejonės dėl kapinių ribų;

3. Kreiptis į generalinę prokuratūrą dėl ikiteisminio tyrimo dėl valstybinės žemės sandorių sudarymo ir statybos leidimo išdavimo teisėtumo, ir galimos didelės žalos valstybei.

Ministras Pirmininkas sutiko, kad kol bendradarbiaujant su statybos savininkais nebus pakoreguotas techninis projektas, statybos turi būti stabdomos. Tačiau statybos nebuvo sustabdytos (apie tai plačiau tyrime). Galime teigti, kad šiuo atveju nebuvo vystomas pozityvus dialogas siekiant surasti problemos sprendimą. Iki 2007 m. gruodžio 31 d. darbo grupė privalo pateikti Ministrui Pirmininkui pasiūlymus dėl teritorijos, kurioje buvo Šnipiškių žydų kapinės, statuso ir buvusių Šnipiškių žydų kapinių įamžinimo.

Šnipiškių kapinių atvejis atskleidė dar keletą problemų: pirma, istorijos ir kultūros paminklas nesaugomas valstybės ir nesuvokiamas kaip valstybės kultūros dalis, antra, užsakomųjų archeologinių tyrimų išvados kelia abejonių dėl jų pagrįstumo, trečia, priimto formalaus sprendimo, dėl kurio buvo sudarytos dvi komisijos, nesilaikoma. Viešojo administravimo požiūriu šis ilgai užtęstas procesas nėra efektyvus. Kalbant apie šią problemą galėtume konstatuoti, kad kompromiso dialogas neįvyko. Iškeliamas nugalėtojo kultas, kai viena pusė privalo tik pralaimėti, kita – tik nugalėti. Nekalbama apie interesų grupių susitarimo galimybę, naudingą abiem pusėms, kai išvengiamos nereikalingos papildomos įtampos, etninės grupės demonizavimas ir atvirai diskutuojama pasitelkus tiesą. Šis atvejis, be abejo, yra didesnės problemos – prasilenkimo su moralės normomis - dalis.

3. KOKYBINIS TYRIMAS

3. 1. Kokybinio tyrimo metodologinis aprašymas

Kokybiniais tyrimais tiriami reiškiniai natūralioje aplinkoje, paremti žmonių realybės suvokimu. Toks tyrimas yra skirtas žmonių nuomonei, vertinimams, samprotavimams, jų reakcijoms į tam tikrus reiškinius, socialinės tikrovės įvykius atskleisti.

Tyrimo metodas – pusiau struktūruotas interviu. Šis duomenų rinkimo instrumentas sudaro respondentams sąlygas laisvai išsakyti savo mintis, nuomonę, nenukrypstant nuo tyrimo tematikos. Interviu – tai kokybinis tyrimo metodas, priskiriamas vienai iš apklausos rūšių. Šiame magistriniame darbe interviu metodas naudojamas dviem tikslais:

1. Patikrinti iškeltą hipotezę;
2. Gauti daugiau informacijos apie nagrinėjamą problemą.

Tyrime naudojamos dvi interviu rūšys:

1. Ekspertų interviu;
2. Respondentų interviu.

Ekspertų interviu – apklausos rūšis, kai interviuojami asmenys, turintys tam tikros srities žinių. „Ekspertai – tai asmenys, kurie dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą“.[73] Interviu metu tyrėjas gali gauti detalią informaciją apie tiriamą objektą.

Tyrimo *tikslas* – surinkti reikiamą informaciją apie valdžios institucijų reakciją į antisemitizmo apraiškas.

Išskirsime keturis tyrimo uždavinius:

1. Surinkti reikiamą informaciją apie valstybės institucijų reakciją į viešus antisemitizmo kurstymo atvejus;
2. Surinkti reikiamą informaciją apie Šnipiškių kapinių problemą;
3. Surinkti reikiamą informaciją apie būsimų valstybės institucijų tarnautojų požiūrį į antisemitizmo problemą;
4. Surinkti reikiamą informaciją apie būsimų valstybės institucijų tarnautojų nuostatas apie žydų etninę grupę;
5. Paaiškinti ir interpretuoti respondentų mintis, nuomones, pateikti išvadas.

[73] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius : MRU Leidybos centras, 2003.P. 467.

Tiriamoji grupė

Tyrime dalyvavo skirtingų lyčių, amžiaus, išsilavinimo 6 ekspertai ir 15 skirtingų Mykolo Romerio universiteto magistratūros dieninių studijų programų studentai. Iš viso atlikti 21 interviu. Kokybiniai interviu truko 0,5 – 1,5 valandos. Ekspertai buvo apklausti jų darbovietėse, studentai – Mykolo Romerio Universitete bei bendrabutyje, esančiame Didlaukio g. 57. Studentai buvo įtraukti į tyrimą dėl to, kad jų studijų pobūdis siejasi su valstybės institucijomis ir daugelis iš jų ateityje gali būti valstybės institucijų tarnautojai, pareigūnai. Kadangi naudotas anoniminio interviu metodas, analizėje visi respondentai bus minimi ekspertais ir studentais.

Ekspertai ir studentai atsakinėjo į skirtingus interviu klausimus, tačiau buvo ir klausimų, kurie pateikti ir ekspertams, ir studentams. Respondentai atsakinėdami į klausimus rėmėsi tiek savo, tiek kitų asmenine patirtimi.

Lentelė Nr.1 Apklaustų ekspertų sąrašas

Eil.nr.	Atstovaujama įstaiga	Užimamų pareigų lygmuo	Miestas
1.	Lietuvos Generalinė Prokuratūra	Vadovas	Vilnius
2.	Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas	Vadovas	Vilnius
3.	Lietuvos žydų bendruomenė	Vadovas	Vilnius
4.	Lietuvos žydų bendruomenė	Vadovas	Vilnius
5.	Transparency International	Vadovas	Vilnius
6.	Jidiš institutas	Vadovas	Vilnius

Lentelė Nr.2 Apklaustų studentų sąrašas

Eil.nr.	Lytis	Amžius	Studijų programa	Miestas
1.	Vyras	25	Administracinė teisė	Vilnius
2.	Moteris	23	Viešasis administravimas	Plungė
3.	Moteris	25	Baudžiamoji teisė ir kriminologija	Vilnius
4.	Moteris	24	Viešasis administravimas	Rūdiškės
5.	Moteris	24	Civilinė teisė	Vilnius
6.	Moteris	25	Viešasis administravimas	Radviliškis
7.	Moteris	25	Europos Sąjungos politika ir administravimas	Kėdainiai
8.	Moteris	23	Savivaldos institucijų administravimas	Telšiai
9.	Moteris	23	Baudžiamoji teisė ir kriminologija	Kaunas
10.	Moteris	23	Europos Sąjungos teisė	Ukmergė

11.	Moteris	23	Darbo ir socialinio aprūpinimo teisė	Švenčionys
12.	Moteris	23	Viešasis administravimas	Biržai
13.	Moteris	23	Viešasis administravimas	Šalčininkai
14.	Moteris	23	Viešojo sektoriau ekonomika	Šiauliai
15.	Moteris	23	Europos Sąjungos politika ir administravimas	Kretinga

Formuojant interviu klausimus ekspertams, buvo siekiama gauti informacijos apie:

1. Antisemitinių nuostatų paplitimą viešoje erdvėje ir valstybės institucijų reakciją į šį reiškinį;
2. Šnipiškių kapinių problemą.

Formuojant interviu klausimus studentams tikslas buvo sužinoti:

1. Nuostatas apie žydų etninę grupę;
2. Nuomonę apie antisemitizmo problemą.

Tyrimo etapai

Atliekant tyrimą, vyko duomenų rinkimas, analizė ir sisteminimas, duomenų interpretacija ir rezultatų pristatymas. Tyrimo duomenys rinkti pusiau struktūruoto interviu būdu, pateikiant atvirus klausimus, pokalbį fiksuojant ant lapo. Interviu metu buvo siekiama išlikti emociškai neutraliam, nepertraukinėti respondentų, neįtakoti jų atsakymų. Sudarytos sąlygos respondentams išsakyti savo nuomonę bei pagrįsti savo atsakymą argumentais. Siekta pastūmėti respondentą giliau analizuoti tiriamą temą. Interviu buvo atliekami 2007 m. rugsėjo ir spalio mėnesiais. Ilgiausias interviu truko 1,5 valandos, trumpiausias 30 minučių. Interviu klausimai nebuvo aptarti iš anksto, prieš susitinkant su respondentais. Pateikiant interviu klausimus, nebuvo laikomasi griežtos klausimų sekos, siekiant užtikrinti respondento laisvę išsakyti savo nuomonę. Interviu metu buvo fiksuojami tik verbaliniai atsakymai, nefiksuotos kalbos šiukšlės, pašalinių žmonių intarpai, trukdymai. Atsakymai į interviu klausimus buvo išsiųsti respondentams elektroniniu paštu, siekiant išvengti respondentų atsakymų iškraipymo. Gauti respondentų patvirtinimai elektroniniu paštu.

Gauti duomenys panaudojami skyriuje „Tyrimo rezultatai“, cituojant bei analizuojant respondentų interviu fragmentus.

3.2. Kokybinio tyrimo rezultatai

Tyrime pateikiama ekspertų interviu analizė, studentų interviu analizė, tyrimo išvados bei rekomendacijos. Tyrimo metu gauti rezultatai pateikiami išskiriant temas. Kokybinės analizės rezultatas parodo, kad ekspertų ir studentų nuomonės atspindi socialinės realybės fragmentą. „Atskirų žmonių patirtis – tarytum mozaikoje išdėliotas visuomenės socialinis gyvenimas.“[74]

Atlikto tyrimo duomenys nepaneigė iškeltų teorinėje dalyje antisemitinių nuostatų problematikos ir valstybės institucijų pasyvios reakcijos į šį reiškinį Lietuvoje. Tyrimo duomenys patikslino iškeltą hipotezę.

Ekspertų interviu duomenimis išskirtos šios problemos:

1. Valstybės institucijų dėmesio stoka antisemitizmo apraiškoms viešojoje erdvėje;
2. Žiniasklaidos įtakos reikšmingumas formuojant nuomonę apie žydų etninę mažumą;
3. Turto restitucijos ir Šnipiškių kapinių problema.

Studentų interviu duomenimis išskirtos šios problemos:

1. Antisemitizmo sąvokos suvokimas;
2. Žydų etninei grupei priskiriamos savybės;
3. Antisemitizmo kurstymo visuomenės informavimo priemonėse problema;
4. Turto restitucijos ir Šnipiškių kapinių problemos suvokimas;
5. Tolerancijos stoka visuomenėje.

3.2.1. Ekspertų interviu rezultatai

Valstybės institucijų dėmesio stoka antisemitizmo apraiškoms visuomenės informavimo priemonėse. Apklausiant ekspertus apie visuomenės informavimo priemonėse pasitaikančius antisemitizmo kurstymo atvejus, išsiskyrė skirtingi šios problemos aspektai.
Eksperto Nr.1 teigimu, *„Problema egzistuoja. Bet tai, kad nekovojama, nelabai galėčiau sutikti.“* Eksperto Nr.4 nuomone, *„Tai yra problema ydingo viešo diskurso konstravimo požiūriu“*. Ekspertas Nr.5 mano, kad *„Valstybės institucijų pozicija yra švelniai tariant savotiška.“* Apibendrinus ekspertų nuomones, galime išskirti priežastis, kurios lemia pasyvią valstybės institucijų reakciją:

1. Problemos nesuvokimas. Tai reiškia, kad iš tikro esanti problema nėra identifikuojama kaip problema, nors ir egzistuoja formalus problemos suvokimas. Eksperto Nr.3 nuomone, *„Kovojama su antisemitizmo fobijomis, kai valdžios atstovai patys nesuvokia, ką jie sako per*

[74] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius : MRU Leidybos centras, 2003.P. 359.

susitikimus. Tada iškyla klausimas, ar galima iš žmonių reikalauti to, kas jiems nesuvokiama. Žodis „baustinas“ šiame kontekste yra netinkamas ir nederamas, nes nesuprantama, kad elgiamasi netinkamai. Persirengę naciais baikeriai Holokausto minėjimo dieną Paneriuose pravažiuoja pro šalį, stovi parlamento spikeris, prezidentas ir tai nesukėlė jokios reakcijos.“ Tai rodo formalių nuostatų neatitikimą su tikrove. Iki šiol neįsisąmoninta istorijos svarba, jos reikšmingumas. „Lietuva iki šiol nesuprato, kas buvo holokaustas, kas jis buvo Lietuvoje ir kokį vaidmenį šioje tragedijoje suvaidino Lietuvos piliečiai. Lietuva provincialėja ir žmonių, galinčių ir norinčių žvelgti į šią problemą Lietuvoje per mažai. Kyla klausimas, ar negalėdami blaiviai žvelgti į savo praeitį, mes galime kurti naują, šiuolaikišką, modernią visuomenę, kuri galėtų įsilieti į kitų demokratinių tautų tarpą. Pripažinkime, kad holokausto tragedija kolektyvinėje Lietuvos sąmonėje dar neįsivaizduojama kaip Lietuvos piliečių tragedija.“[75]

2. Skirstymo į „savus“ ir „svetimus“ problema. Žydų etninė grupė yra suvokiama kaip svetimkūnis visuomenėje. Ekspertas Nr.3 teigia, kad *„Žydų nesuvokiame kaip savų, kad holokaustas vyko mūsų žemėje. Ar jie yra prielipos, ar mūsų visuomenės dalis?“*. Ekspertas Nr.5 nuomone, *„Žydai neprilyginami Lietuvos piliečiams, atskiriami žydai ir lietuviai.“* Ekspertas Nr.5 konstatuoja, kad *„Nei vienas nacių nusikaltėlis nėra nubaustas. Nereikia, kad sodintų į kalėjimą. Valdžios institucijų pozicija kitokia – imamasi teiginių, kad žydai priklausė KGB.“* Pastarasis teiginys atskleidžia antisemitinių apraiškų atsparumą, ištvermingumą – visuomet randama, kaip priešiškumą žydams susieti su tam tikrai procesais, ideologijomis. Komunistinėse šalyse, kur kapitalizmas buvo priešas, žydai buvo suvokiami kaip pagrindiniai kapitalistai. Kapitalistinėse šalyse, kur komunizmas yra priešas, žydai kaltinami bendrininkavimu komunizmo sąmoksle. Taigi, logiškumas, racionalumas nėra būdingas antisemitizmo apraiškoms. Priešingai – tai priešiškumas ir aklas prisirišimas prie neracionalių argumentų.

3. Teisės aktų taikymo problema. Pasigendama teisės normų praktinio įgyvendinimo, t.y. teisės normų veikimo. Šią problemą galime sieti su teisiniu nihilizmu. „Lietuvos žmonių teisinė sąmonė 50 m. formavosi ir funkcionavo okupacinio, totalitarinio rėžimo sąlygomis [...]. Todėl ne tik Lietuvoje, bet ir Rytų Europos kraštuose, kuriuos buvo apėmusi ar kontroliavusi sovietinė sistema, nuostata nevykdyti įstatymų, pasak lenkų prof.S.Gebertherio, buvo savotiška „patriotinė pareiga“, nes tai buvo teisė, ne laisvai pasirinkta, ne tų kraštų sukurta, bet jiems primesta smurtu iš šalies.“[76] Ilgainiui įprotis nepaklusti svetimai teisei virtęs įpročiu nepaklusti jokiai teisei,

[75] S.Alperavičius Žydų mažumos ir daugumos santykis Lietuvoje Tautinės mažmumos demokratinėje valstybėje. Konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų įstatymo ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 10-mečiui, medžiaga (1999 m. lapkričio 25-26d.). Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės: Vilnius, 2000.P.99. (ištrauka iš LRT laidos 1999 m.).
[76] Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000.P.20.

negerbti įstatymų apskritai.[77] Eksperto Nr.1 nuomone, *„Teisėsaugos institucijose nėra pakankamo supratimo, kvalifikacijos. Nesupratimas pasireiškia tuo, kad nesuvokiama galimybė taikyti Lietuvos ir tarptautinius teisės aktus, kuriuos Lietuva yra ratifikavusi. Realiai tai teisminėje praktikoje netaikoma. Egzistuoja labai mažai precedentų, nėra praktikos, taikymo patirties, visuomenė negali susidaryti vaizdo, kad tokia problema yra reikšminga. Įstatymų normų įgyvendinimo užtikrinimas būtų signalas visuomenei, kad valstybė netoleruoja tam tikrų apraiškų.“*

Eksperto Nr.2 teigimu, *„Kovojama su pasekmėmis (prokuratūra, ikiteisminį tyrimą atliekančios įstaigos), tam tikra prasme tai yra prevencija šio reiškinio. Tačiau tokie neteisėti veiksmai pagal įstatymą (baudžiamąjį kodeksą) yra priskiriami nesunkių nusikalstamų veikų kategorijai, baudžiamoji sankcija nėra griežta. Per 2003-2007 m. laikotarpį buvo pradėta apie 60 ikiteisminių tyrimų baudžiamosiose bylose, iš kurių 90-95 % susijusios su žydais, neapykantos jiems kurstymu, tyčiojimusi iš jų tautiškumo, etniškumo, niekinimu remiantis tam tikrais stereotipais, kitos formos antisemitinių nuotaikų kurstymu internetinėje erdvėje, spaudoje, ir tik viena byla buvo dėl viešo įžeidimo gatvės renginio metu.“* Teigiami poslinkiai egzistuoja, tačiau ši problema ne visada sprendžiama, ne visada į ją reaguojama. Atkreiptinas dėmesys į didžiuosiuose interneto naujienų portaluose straipsnių komentarų pavidalu pasireiškiančias rasistines, antisemitines nuomones, kurstančias etninę nesantaiką. Dėl anoniminio komentarų pobūdžio, už tokius veiksmus asmenys netraukiami atsakomybėn, nors Visuomenės informavimo įstatymo 20 straipsnis draudžia skelbti informaciją, kurioje kurstoma tautinė, rasinė neapykanta.

4. Baimė prarasti elektoratą. Tai galėtume aiškinti kaip valstybės institucijų sąmoningą nenorą spręsti antisemitizmo apraiškų problemą. Eksperto Nr.5 teigimu, *„Kad egzistuotų valstybinis antisemitizmas tai taip nėra. Tačiau valstybės institucijų pozicija yra švelniai tariant savotiška. Tas savotiškumas pasireiškia tuo, kad bijoma pasakyti tiesą, kad neprarasti savo rinkėjų. Formaliai pasisakoma prieš antisemitizmą ir jo apraiškas. Tačiau, kad būtų atviros kovos su antisemitizmu požymiai, nesimato. Kiek yra tų, kurie atvirai pasisako prieš antisemitizmą (vienetai) ir kiek tokių, kurie priešiškai nusiteikę prieš žydus? Tačiau valstybėje yra ir teigiamų poslinkių, yra švenčiama rugsėjo 23 d. – Holokausto diena. Prezidentas apdovanojo Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi visus žydų gelbėtojus, bet kad būtų sprendžiami konkretūs klausimai, to nėra. Kai reikėjo pasisakyti prieš V.Tomkaus publikacijas, politikai buvo linkę pratylėti arba iš vis nieko nekalbėti.“* Analizuojama problema nėra naudinga valstybės

[77] Kūris E. Teisinė valstybė, teisinių sistemų įvairovė ir Vakarų teisės tradicija //Gelendon M.A. ir kt.Vakarų teisės tradicijos. Vertimas iš anglų k. Vilnius, 1993.P.28.

politikams, nes tai nepopuliari problema. Homogeniškoje Lietuvos visuomenėje etninių mažumų problemų sprendimas vis dar suvokiamas kaip „svetimųjų“ problemų sprendimas.

5. Tam tikrų politinių jėgų naudojimasis žydų klausimo eskalavimu. Žydų etninės grupės dirbtinis įtraukimas į procesus padeda nukreipti visuomenės dėmesį nuo tikrosios problemos. Sukuriama iliuzinė žydų ir lietuvių problema, tuo būdu užmaskuojant tikrąją problemą. Ekspertas Nr.5 teigia, kad *„Spauda sugeba iškreipti, pasukti temą kaip žydų ir lietuvių klausimą. Yra politinių jėgų, kurioms tai naudinga. Latvijoje, Estijoje ryškus rusų tautinės mažumos klausimas – rusiška korta. Lietuvoje naudojama žydiška korta.“* Ekspertas Nr.4 pabrėžia, kad *„Kalbos apie žydų veikimą iškreipia viešą diskursą, nebegalima normaliai vertinti. Kritikuojama per žydus, pavyzdžiui, bandoma aiškinti tam tikrus dalykus per žydų įtaką. Žydų klausimo eskalavimas kenkia. Tai būdas susireikšminti, parazitizmas, užuot sprendę problemą, kalba apie žydų sąmokslą, žydų organizacijų interesus, žydus masonus, žydų mafiją. Visuomenei be galo patinka paprasti paaiškinimai, nes nesugebama sudėtingiau paaiškinti dėl neraštingumo ar nenoro. Viešas politikos primityvinimas siekiant populistinės pergalės – dėl visų problemų kaltinti žydus. Primityvu.“* Taigi, žydų klausimo eskalavimas užmaskuoja, paneigia kitas problemas. Vietoj sisteminio požiūrio į problemas, jų priežastis ir galimus sprendimo būdus, kuriamos numanomos grėsmės, kurias kelia žydai, tokiu būdu perkeliant atsakomybę žydų etninei grupei.

6. Visuomenės problemos atspindys. Ekspertas Nr.6 teigia, kad *„Gali būti ir kitų priežasčių. Daug valdininkų laikosi analogiškų stereotipų. Yra posakis „Nėra valstybinio antisemitizmo, bet yra valstybiniai antisemitai“.“* „Valstybiniai antisemitai“ – tai valstybės institucijose dirbantys asmenys, turintys antisemitines nuostatas, kurios įtakoja jų veiklą ir pasyvią reakciją į problemą. Ekspertas Nr.6 teigia, kad *„Susiduriama su tolerancijos stoka apskritai. Palyginti su pirmaisiais nepriklausomybės metais, kai žydai buvo stipriau palaikomi, aplinkybės labai pasikeitė, kadangi žydai galėjo vienodai jaustis skriaudžiami rusų kaip ir lietuviai. Buvo kas vienija.“*

Apibendrinus ekspertų atsakymus, galime teigti, kad antisemitinės apraiškos iš esmės yra visuomenės problema dėl šių priežasčių:

1. 50 sovietų okupacijos metų;
2. Daugelis lietuvių jaučiasi kalti dėl holokausto, bet nenori apie tai viešai kalbėti – tai psichologinė reakcija;
3. Nepakankamas kultūros lygis, stereotipais paremtas mąstymas, kuomet žydai jaučiami kaip svetimkūniai, nenorintys nieko gero Lietuvai, bet ne kaip Lietuvos piliečiai, kurie didžiuojasi gimę Lietuvoje ir garsina Lietuvos vardą pasaulyje. Lietuvis Respublikos Prezidentas A.Brazauskas Izraelyje atsiprašė už žydų holokaustą, tuo tarpu didžioji dalis inteligentijos griežtai pasisakė prieš tokį veiksmą ir kėlė klausimą, kas leido atsiprašyti už visą tautą;

4. Istorinių faktų nepatekimas į žmonių sąmonę. Ekspertas Nr.1 teigia: *„Bet į žmonių sąmonę nepatenka istoriniai faktai. Pavyzdžiui, seniai įrodyta, kad Siono išminčių protokolai falsifikuoti, o realybėje jie pateikiami kaip originalūs dokumentai ir tai patenka į žmonių sąmonę.“*

5. Tautos nepilnavertiškumo kompleksas. Ekspertas Nr. 5: *„Man labai krenta į akis interneto komentarai. Kad jie nėra visuomenės dalis, klaidinga teigti. Jie yra dalis visumos veido. Kai reikėjo palaikyti Lietuvos žydų bendruomenę teisme prieš V.Tomkų, buvo 100 pilietininkais pasivadinusių asmenų, kurie palaikė. Tuo tarpu Švedijoje, pasirodžius karikatūrai prieš musulmonus, buvo didžiulis visuomenės pasmerkimas ir sulaukta daugiau palaikančių nei abejingų. Man patinka V.Čerčilio posakis: „Britai nėra antisemitai, nes nelaiko savęs prastesniais už žydus“. Tai tautos kompleksas. Nežinojimas pakankamai stiprus ir įtakoja visuomenės mąstyseną.“*

6. Žydų demonizavimas iš pavydo. Ekspertas Nr.4 teigia, kad *„Žydų bendruomenės ypatingumas – integralesnė bendruomenė nei kitos bendruomenės, gina vieni kitus. Tokį jų pranašumą stengiamasi paversti ypatingo bjaurumo požymiu, demonizuojama. Vienijamasi neapykantos žydams pagrindu, nes tai vienintelis dalykas, kuris gali juos vienyti. Pavyzdžiui, dvi krepšinio komandos – jei viena iš jų labai vieninga, kita komanda tą bruožą paverčia neigiamu.“*

7. Rasinių apraiškų pavojingumo nesuvokimas. Ekspertas Nr.1 teigia, kad *„Susiformavusi tradicija kreipti dėmesį į švietimą apie holokaustą, bet ne tiek daug dėmesio skiriama rasinėms apraiškoms įvairiose gyvenimo srityse. Realu, kad Lietuvoje tautinių mažumų atstovų daugės. Nepasirengimas, dėmesio nekreipimas į problematikos aktualumą, gali sukelti didesnių konfliktų ir grėsmių.“* Tačiau Eksperto Nr.1 teigimu, *„Po truputį dedami pirmieji žingsniai iš valstybės institucijų, teisėsaugos institucijų pusės. Pavyzdžiui, buvo nagrinėjama dienraščio „Respublika“ byla, nepaisant jos pabaigos.“* Ekspertas Nr.6 pažymi: *„Bet nepasakyčiau, kad Lietuvoje yra blogai. Ukrainoje, Rusijoje, Latvijoje, Estijoje situacija blogesnė. Estijoje esesininkai žygiuoja. Lietuvoje taip pat kalbama apie tai, kaip juodaodžiai nejaukiai jaučiasi Lietuvoje, o kiek jų yra? Tačiau antisemitizmas neminimas.“*

Išvada. Apibendrinus ekspertų nuomones apie valstybės institucijų pasyvų antisemitizmo apraiškų stebėjimą, galime teigti, kad tokią valstybės institucijų reakciją lemia šios priežastys: problemos nesuvokimas, skirstymas į „savus“ ir „svetimus“, teisės aktų taikymo nepakankamumas, baimė prarasti elektoratą, tam tikrų politinių jėgų naudojimasis žydų klausimo eskalavimu. Visa tai yra visuomenės problemos atspindys dėl šių priežasčių: 50 sovietų okupacijos metų, daugelis lietuvių jaučiasi kalti dėl holokausto, bet nenori apie tai viešai kalbėti, istorinių faktų nepatekimas į žmonių sąmonę, tautos nepilnavertiškumo kompleksas, žydų demonizavimas iš pavydo, rasinių apraiškų pavojingumo nesuvokimas.

Žiniasklaidos įtakos reikšmingumas, formuojant nuomonę apie žydų etninę mažumą. Dar viena probleminė sritis, atskleista tyrimo metu - žiniasklaidos kuriami negatyvūs stereotipai apie žydų etninę grupę. Ekspertas Nr.1 teigia, kad *„Žiniasklaidos Lietuvoje nėra – atsakingos, laisvos, nepriklausomos. Yra korporacijų žiniasklaida. Rašinių intelekto lygis apgailėtinas visais klausimais - tiek žydų, tiek kitais klausimais. Žiniasklaida yra įtakota, stereotipizuota, postsovietinė su postsovietiniais sindromais, dalijama į savus ir svetimus, matomos tik juoda ir balta perspektyvos.“* Informacija apie žydų etninę mažumą pateikiama vienpusiškai, pavaizduojant žydus kaip nepatikimus. Reprezentuojami stereotipiniai žydų etninės grupės vaizdiniai. Tokiu būdu kuriama socialinė distancija tarp „daugumos“ ir „mažumos“. Straipsnių komentarai internetinėje erdvėje taip pat dažnai kursto etninę nesantaiką. Internetinių portalų administratoriai nesiima veiksmingų priemonių, kurios užkirstų kelią neapykantos paplitimui internete. „Reikia atkreipti dėmesį, kad mažų bendruomenių galimybės daryti įtaką šalies informaciniam fonui ir kontekstui, kuriame jos vaizduojamos, yra ribotos.“[78]

Ekspertas Nr.4 teigia, kad žiniasklaida naudojasi žydų klausimo eskalavimu: *„Straipsnis „Respublikoje“ kaip pavyzdys „Rytoj žydai skaitys Respubliką“. Išskiriami žydai ir toks supaprastintas pasaulėvaizdis brukamas visuomenei, mitokūra sustiprinama. Žydų klausimas stumiamas, nes žiniasklaida, kaip verslas, naudojasi aštriu, greitu situacijos įvertinimu. Pavyzdžiui, teiginiai, kad Transparency International yra žydų mafija, per kurią žydai reketuoja valstybes – primityvus, greitas, stereotipais bei mitais paremtas. Primityvūs modeliai lengvai primetami, pavyzdžiui, antraštėmis laikraščiuose. Tai fantazija grįstas modelis, kuris yra sukuriamas primetimo būdu aiškinant, kaip iš tikro yra. Ydinga, kai užuot bandę suprasti, kaip yra, bando aiškinti , kaip yra iš tikro.“* Turime gerbti etnines mažumas ir tai nereiškia, kad jų negalima pagrįstai kritikuoti. Tačiau dažnai kritika būna pagrįsta ne faktais, o emocijomis, nemotyvuotais įžeidinėjimais, „etikečių“ primetimu visai etninei grupei.

Ekspertas Nr.6 teigia, kad *„Žydai labai daug padarė Lietuvos nepriklausomybei, politikai, kultūrai, yra garsių litvakų, kurių indėlis į pasaulio kultūrą didelis. Tai neatsispindi spaudoje, būna vienas kitas geras straipsnis. Jei skleidžiama nuomonė – tai būna viena nuomonė, neparodoma ir kita nuomonė. Ginčai išpučiami. Jei atsiranda vienas blogas žydas, sulyginama su visa bendruomene, kas yra labai blogai.“*

Išvada. Žiniasklaida įtakoja visuomenės nuomonę apie žydų etninę grupę dažniausiai blogąja prasme. Neatsakingi, primityvūs vertinimai palaiko stereotipų egzistavimą žmonių sąmonėje. Retai patys žurnalistai, organizacijos viešai pasisako prieš antisemitizmo apraiškas, rasizmą, netoleranciją spaudoje ar televizijoje. Žydų etninės mažumos problemos pateikiamos akcentuojant jų etninę priklausomybę. Kai kurie viešosios informacijos platintojai ir rengėjai

[78] Socialinių tyrimo instituto Etninių tyrimų centras // www.gap.lt/get.php?f.3082; prisijungimo laikas: 2007-11-13.

neatsakingai propaguoja niekinamą požiūrį į žydų etninę mažumą. Tokia visuomenei teikiama viešoji informacija leidžia plisti rasiniams, antisemitiniams, etniniams stereotipams ir mitams.

Lietuvos valstybės institucijų ir žydų etninės mažumos santykiai. Užduodant ekspertams klausimą apie valstybės institucijų ir žydų etninės mažumos santykius, išskiriamos dvi pagrindinės problemos:

1. Turto restitucija;
2. Šnipiškių kapinių problema.

Ekspertai pabrėžė ekonominių interesų egzistavimą bei situacijos klaidingą įvertinimą, kai nenumatomas ir neįvertinamas potencialus konfliktas, o kilus konfliktui, kurstomas antisemitizmas. Ekspertas Nr.1 teigia, kad *„Čia įsipainiojęs ekonominiai interesai. Iš pat pradžių nėra atkreipiamas dėmesys, kad tai gali būti potencialus konfliktas ir nėra pakankamai tai įvertinama. Negalvojama apie pasekmes ir konfliktai panaudojami eskaluoti antisemitines nuostatas ir judofobiją.“* Eksperto Nr.5 nuomone, *„Dažnai tiesiog tam tikros išvados daromos nebendraujant, nesitariant, dalis sprendimų priimami neįtraukiant žydų bendruomenės, kur ją reikėtų įtraukti, kai egzistuoja ginčytini klausimai. Kodėl negalima kalbėtis neprasidėjus konfliktui? Kita problema, pasitikėjimo stoka institucijomis iš žydų bendruomenės pusės. Daug kartų buvo žadėta ir nevykdyta tai, kas žadėta. Tačiau nereikia matyti vien juoda ir balta, todėl nereikėtų tik neigiamai apie tai kalbėti, nes yra ir teigiamų dalykų.“*

Turto restitucija. Žydų etninės grupės turto restitucija tyrimo metu buvo įvardinta kaip viena pagrindinių problemų. Lietuva, kaip demokratinė valstybė, turi pareigą įgyvendinti turto restituciją. Tačiau dažnai šis klausimas panaudojamas etninei nesantaikai kurstyti. Ekspertas Nr.5 teigia: *„Pateikiama, kad žydai svetimo turto gviešiasi.“* Eksperto Nr.3 nuomone, neišaiškinamas momentas, kad turtas nėra atimamas: *„Bet reikia suprasti, kad turtas ir pinigai, kurį grąžiname, nedingsta iš Lietuvos, niekas jo neišveža.“*

Ekspertas Nr.6 teigia, kad *„Turto grąžinimas yra pagrindinė problema, nors praktiškai neturėtų būti, kadangi niekas į svetimą turtą nesikėsina. Atvirkščiai – skola didžiulė, Lietuva naudojosi turtu, kurį galima milijardais įvertinti, ilgai. Spauda dirbtinai palaiko konfliktinę situaciją, pila benziną į ugnį. Grąžinti niekas nenori, bet jei Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, turi laikytis normų. Tai kultūros stoka, daugelio metų auklėjimas.“* Galime daryti išvadą, kad dažnai turto restitucijos procesas yra pateikiamas kaip žydų gobšumo išraiška, o valstybės institucijos jaučiasi nuskriaustos įtakingų žydų. Tačiau neminimas žydams priklausiusio turto privatizavimo procesas, neišaiškinami teisiniai restitucijos proceso pagrindai. Tuo būdu valstybės valdžios institucijos užmaskuoja savo pareigą žydų bendruomenei ir savo veiksmams pateisinti naudoja žydų demonizavimą, kaltinant žydus noru atimti iš Lietuvos valstybės turtą.

Šnipiškių kapinių problema. Atlikus tyrimą bei išanalizavus ekspertų nuomones apie Šnipiškių kapinių problemą, galime pateikti šias išvadas:

1. Neapykantos žydams kurstymas. Daugumos ekspertų nuomone, Šnipiškių kapinių atveju akivaizdžiai kurstomas antisemitizmas. Ekspertas Nr.1 teigia, kad *„Kurstoma neapykanta žydams, nes viskas pateikiama taip, kad žydai nori padaryti biznį, pasiimti žemę. Akivaizdus kurstymas“*. Ekspertas Nr.3 teigia, kad *„Pasiklausius, atrodo, buvo žvejų kaimas, popieriai irgi rodo, kad buvo žvejų kaimas. Nuėjau į archyvą, paaiškėja, kad buvo kapai. Kultūros ministerijos tinklapyje suformuluota „komisija susitiks aptarti atseit buvusias kapavietes“. Jau iškart kalbama apie tai, kad jų nebuvo, tai taip ir žiniasklaida atspindi. Kol neišspręstas klausimas, negalima teigti, kad viena pusė nėra svarbi, tai kokia ta mūsų demokratija, jei viskas aišku iš karto.“*

Eksperto Nr. 4 nuomone, galima abejoti žiniasklaidos objektyvumu: *„Už tokių rašinių gali stovėti nekilnojamojo turto vystytojų interesai, norint tą problemą greičiau užbaigti. Nekilnojamojo turto vystytojai laikraštį „Atgimimas“ apskundė Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai, už jų teiginį, kad pastatas statomas ant kapavietės. Teisingas sprendimas – dialogo sprendimas, remiantis nuodugniais tyrimais, nes turime gerbti visas tautas.“* Tačiau Ekspertas Nr.6 pažymi, kad buvo ir objektyvių straipsnių spaudoje: *„Pavyzdžiui „Lietuvos Žinios“ labai objektyviai paraše apie statybas Šnipiškėse.“*

2. Skirtingi interesai. Šiuo atveju egzistuoja skirtingi valdžios institucijų ir žydų bendruomenės interesai. Teigiama, kad valdžios institucijoms labiau rūpi miesto vystymasis, o žydų bendruomenei – kultūrinio paveldo apsauga. Ekspertas Nr. 1 pažymi: *„Negalima neigti, žinoma, kad yra ir Lietuvos, ir žydų bendruomenės, apskritai žydų, kalbant plačiąja prasme, interesai.“* Ekspertas Nr.5 : *„Valstybės institucijoms ko gero svarbiau Vilniaus vystymasis, nei istorija.“* Ekspertas Nr.1 teigia, kad *„Bet šis interesas susijęs su siekiais, kad būtų pripažįstamas palikimas, žydų palikimas Lietuvoje, kad to palikimo įtvirtinimas būtų realiai įgyvendinamas. Tai yra nuoseklus siekis atstatyti palikimą šiose šalyse, pavyzdžiui R. Europos šalys. Ten, kur egzistuoja demokratinės valstybės, tai įmanoma padaryti. Jei yra priimtos normos, jei valstybė skelbiasi demokratine, išpažįsta demokratines vertybes, tai reikia tą pagarbą ir realiai rodyti. Situacijos subtilumo nesupratimas, buitinis sovietinis požiūris, likęs iš sovietinių laikų, kad nei savo palikimą gerbė, kai buvo statomi pastatai ant kapinių, nei kitų palikimas gerbiamas.“*

3. Problemos nesuvokimas. Šnipiškių kapinių problema yra suvokiama kaip „žydų išsišokimas“, o ne kaip kovojimas už teises. Ekspertas Nr.1 teigia, kad *„Tai turi tapti ne tik kokios nors etninės reikalas, o piliečių reikalas. Iš pat pradžių ir nemanė, kad tai problema. Jie yra sovietinio mentaliteto tęsėjai, o demokratinėje Lietuvoje tai jau pasirodė problema ir labai gerai, kad jau problema šiandien, kai yra prieštaraujančių balsų. Stebėdami visa tai neturėtume*

matyti to kaip eilinio žydų pasispardymo, pasišūkavimo, o tai, kad yra kovojama už teises.“ Problemos nesuvokimas rodo, kad kultūrinio paveldo svarba nėra iki galo suvokta.

4. Korupcija. Keli ekspertai interviu metu pabrėžė korupcijos egzistavimą Šnipiškių kapinių problemoje. Ekspertas Nr.1 teigia, kad *„Šiuo atveju tai didžiulės investicijos. Iš pradžių manoma, kad tai ne problema, kyšiai sumokėti, o kai iškyla problema, esi jau suvaržytas savo įsipareigojimų tiems, kurie tau sumokėjo. Jei esi įstaigoje, turi atitinamą atsakomybę, egzistuoja ne tik mano interesai, bet ir valstybės interesai. Platesnis mąstymas yra labai svarbu, privatūs interesai suvaržo žmogų ir žmogus nebegali elgtis, kaip to reikalauja įstatymas. To be galo trūksta, turime apie tai kalbėti, mąstyti plačiau nei „aš, mano šeima ir giminė“.“*

Ekspertas Nr.5: *„Yra posakis „Rabinas, kuriam į kišenę įdėti pinigai, viena akimi tampa aklas“. Taip ir šiuo atveju archeologas galėjo nepamatyti kaulų. Istorijos institutas konstatavo, kad archeologas statybose nepamatęs kultūrinio sluoksnio galėjo ir kaulų nepamatyti. Nelabai buvo stengiamasi, kad kas nors atvažiuotų, nesistengta pakviesti kitų be žydų ir lietuvių, stengiantis supriešinti.“*

5. Procedūrų nesilaikymas. Ekspertas Nr.6: *„Nesuprantama, kas darosi. Prezidentas prieš, premjeras prieš, o jie daro ką nori ir tęsia statybas.“* Ekspertas Nr.4 teigia, kad *„Reikia vadovautis procedūromis. Gerbti ir anksti skaidriai informuoti apie veiksmus. Anksčiau reikėjo pasikalbėti su žydais, nes kai išviešinta pradėjus kilnoti kaulus, o pinigai paversti betonu, konstrukcijomis, akivaizdu, kad reikėjo kalbėtis anksčiau.“* Ekspertų interviu išvados apie Šnipiškių kapinių problemą leidžia teigti, kad ši problema iliustruoja ypač išplitusią teisinio nihilizmo formą – savavališkas statybas. Priėmus sprendimą sustabdyti vykdomas statybas, sprendimo nebuvo laikomasi ir statybos buvo tęsiamos.

6. Dirbtinis žydų įtraukimas į procesą. Ekspertas Nr.5 teigia, kad *„Į su žydais susijusį dalyką dirbtinai įtraukia žydus ir tada eskaluoja, kad žydai nori žemės. Galima išskirti du dalykus, kurie matosi spaudoje: pirma, teigiama, kad žydų bendruomenė sutiko su statybom ir po to persigalvojo; antra, žydai nori žemės, kad nebūtų statybų. Tačiau tai nėra tiesa. Buvo susipažinta su Vilniaus planu, tačiau nebuvo tiksliai aiškios kapinių ribos ir norėta detaliai ištirti, kas ir buvo pažadėta padaryti. Tačiau nebuvo padaryta.“* Ekspertas Nr.5 pažymi: *„Tačiau tai eskaluojama kaip žydų kova, žydų pretenzijos. Taip dirbtinai įtraukiant žydus į procesą. Įvardijama ne kaip statytojų ir valstybės institucijų problema, o kaip žydų ir statytojų problema.“*

7. Sprendimo neieškojimas. Šioje problemoje ekspertai įžvelgia nenorą ieškoti greito ir teisingo sprendimo. Ekspertas Nr.5: *„Lietuvos atveju sprendimų nebuvo ieškoma. Jei nevyksta derybos, nėra ir sprendimo. Nesvarbu kieno tai kapinės bebūtų, reikia gerbti, nereikia apsiriboti tik žydais. Miestai vystosi, o sprendimai randami, kai jų ieškoma. O Lietuvos atveju buvo*

bandoma neieškoti sprendimo, pastatyti pastatą ir tik tada galvoti, buvo kapinės, ar nebuvo. Be to Istorijos institutas išsakė savo nuomonę, kuria reikėtų pasitikėti. Sudaromas įspūdis, kad tai tik žydų nuomonė. Principo reikalas pirmiausia išsiaiškinti, kas kur buvo ir tik tada statyti. Kai ekspertai siūlo stabdyti statybas, neatsižvelgiama į siūlymą. Kam jie buvo pakviesti, jei jų neklausoma? Nutarta, kad ekspertai dirbo blogai, sudaroma kita ekspertų grupė, kuri viską sutvarkys. Galėjo kreiptis į teismą, bet nei Vyriausybė, nei kas kitas to nepadarė. Viskas, kas padaroma – sukuriama nauja grupė, kuri, manoma, šį kartą tikrai gerai dirbs. Milžiniški pinigai įdėti ir jau nėra kalbos apie detalų tyrimą. Vietoj to, kad rasti sprendimą, nutariama papirkti vietinius, padirbti nuotraukas. Valstybė net žinodama, kad statybos tęsiamos, nieko nedaro. Yra neįsiklausymas ir bandymas padaryti konfliktą. Gaila, kad taip atsitiko žydiškame pavyzdyje. Nes yra informacijos ir apie Algirdo, Gedimino laikų liekanų, Lietuvos valstybei svarbių fragmentų, ne tik žydų palaikai yra svarbūs.“

8. Žemos kultūros išraiška. Ekspertas Nr.6: *„Šnipiškių byloje žydams, kaip Lietuvos piliečiams, svarbus Lietuvis įvaizdis pasaulyje. Kitiems rūpi milijardai. Iš žydų pusės čia nėra materialinių interesų. Rūpi tiesa. Tai žemos kultūros pavyzdys.“*

Išvada. Tautinių mažumų įstatymo, įsigaliojusio 1989 m. sausio 10d. ir neteksiančio galios nuo 2008 m. sausio 1d., 6 straipsnis pabrėžia, kad „Tautinėms mažumoms ir Lietuvai reikšmingi tautinės istorijos ir kultūros paminklai yra Respublikos kultūros dalis ir saugomi valstybės“. Tačiau iš tikro per mažai kalbama apie kultūros paveldą ir poreikį jį išsaugoti. Etninės mažumos kultūros paveldo išsaugojimas suprantamas kaip „svetimųjų“ problema. Visuomenė per mažai informuojama apie kitų kultūrų paveldo svarbą Lietuvai. Šnipiškių kapinių problemoje išskiriami šie svarbūs aspektai: neapykantos žydams kurstymas, skirtingų interesų egzistavimas, problemos nesuvokimas, korupcija, procedūrų nesilaikymas, dirbtinis žydų įtraukimas į procesą, sprendimo neieškojimas. Visa tai yra žemos kultūros išraiška. Šie išvardinti Šnipiškių kapinių problemos aspektai patvirtina jau išanalizuotas pasyvios institucijų reakcijos į antisemitizmo problemą priežastis.

3.2.2. Studentų interviu rezultatai

Antisemitizmo sąvokos suvokimas. Nagrinėjant studentų atsakymus apie antisemitizmo sąvokos turinį išsiskyrė 2 nuomonių tipai: primityvus ir turiningasis antisemitizmo suvokimas.

Studento Nr.1 nuomone, *„Kol nėra veiksmų, tai nieko nereiškia, tai nėra antisemitizmas, o tik „kažkas kažką kalba“. Kol tai netapo gyvenimo siekiu „surask žydą ir jam ką nors padaryk“, tol tai tik svaičiojimai, kalbos, bet tai negali būti vertinam kaip rimtas dalykas. Bet negalima uždrausti žmogui kalbėti. Kuo daugiau kalbės, tuo greičiau nusibos visiems.“* Šiuo

atveju antisemitizmas apibūdinimas primityviai, išreiškiant nuomonę, kad reiškiniui būdingas tik fizinių veiksmų panaudojimas.

Ne visi respondentai, apibrėžę antisemitizmą, galėjo sugalvoti pavyzdžių be nacistinės Vokietijos antisemitinės politikos. Pavyzdžiui, studentas Nr.2 įvardino, kad antisemitizmas yra *„Veikla nukreipta prieš žydų etninę grupę“*, tačiau paminėjo, kad *„Be nacizmo politikos, tai iš dabarties nelabai girdėjau kažką. Sąvoką suprantu, bet negaliu sugalvoti realaus pavyzdžio“*. Tai rodo, kad stokojama formalaus sąvokos suvokimo perkėlimo į praktinį lygmenį.

Nors studentai skirtingai suvokia antisemitizmo sąvoką, tačiau galime iškirti tendenciją, kad antisemitizmas suvokiamas kaip neigiamas nusistatymas prieš žydų etninę mažumą. Paminėti svarbūs antisemitizmo bruožai kaip rasizmas, diskriminacija ir kitos neigiamos formos. Respondentas Nr.6 paminėjo žydų kapinių išniekinimą, užrašus ant pastatų sienų kaip antisemitizmo išraišką, bet nebuvo tikras dėl šių pavyzdžių antisemitiškumo.

Iš 15 respondentų 10 antisemitizmą įvertino kaip problemą, visiškai nevertino 3 respondentai, 2 respondentai teigė, kad tai nėra problema.

Išvada. Nors dauguma respondentų antisemitizmą suvokia kaip problemą, tačiau stokojama žinių apie antisemitizmo išraiškos būdus praktikoje. Jei ateityje respondentai dirbs valstybės institucijose, nepakankamas antisemitizmo turinio suvokimas gali lemti jų, kaip valstybės institucijų tarnautojų, pareigūnų, pasyvią reakciją į antisemitizmo apraiškas.

Žydų etninei grupei priskiriamos savybės. Pirmiausia tikslinga nurodyti studentų, pažįstančių žydų etninės grupės asmenis skaičių. Iš 20 Studentų 8 respondentai nepažinojo ir nepažįsta, 4 respondentai pažįsta, 3 respondentai pažįsta, bet nėra bendravę su žydų etninės grupės asmeniu. Respondentai, pažinoję žydų etninės grupės asmenis, apibūdino juos skirtingai: tik neigiamai, tik teigiamai, teigiamai ir neigiamai.

Respondentų, pažinojusių žydų etninės grupės narį nuomonė. Daugelį respondentų, pažinojusių žydų etninės grupės asmenį, veikė iš anksto suformuoti stereotipai, kurie taikomi sutikus žydų tautybės asmenį. Studentas Nr.1: *„Dar porą kartų buvau susidūręs darbo reikalais. Šių susitikimų metu pasitvirtino stereotipinės žydų savybės – išsisukinėjimas iš tiesių klausimų jiems nemalonia tema, bandymas nutylėti smulkmenas, kurios gali juo pačius sukompromituoti, pavyzdžiui, į klausimą, ar jie susiję su konkrečiu veiksmu, jie atsakydavo „ne“, nors akivaizdžiai buvo matomos sąsajos.“* Studentas Nr.4: *„Pažinojau, buvo anglų kalbos dėstytojas privačiuose kalbos kursuose. Man tai jis labai patiko kaip žmogus. Niekada į žmogų nežiūriu kaip į kažkokios tautybės atstovą, nes pati priklausau tautinei mažumai.“*

Studentas Nr.7: *„Vieną žmogų pažįstu. Neseniai išsiaiškinome, kad jis nuomoja mums butą. Aš visiškai jo tautybės neišskiriu kaip kriterijaus, kad galėčiau jį vertinti. Žinoma yra stereotipai, bet juos taikau tik juokaudama, kad jis nuomą pakels.“* Studentas Nr.13: *„Jo pažįstu*

žydą, kuris dabar jau Izraelyje gyvena, studijuoja. Gyveno Lietuvoje, bet išvyko. Jis tai toks gudrokas, šneka ir šneka. Įspūdis, kad šnekėdamas turi kažkokių savo tikslų. Negaliu net dabar prisiminti, kad įvardinti. Šiaip tai įtakojo, gal net iš šeimos irgi taip susiformavo. Mano tėvai, seneliai žydų nemėgsta.“ Studentas Nr.14: *„Taip pažįstu. Iš pradžių pasirodė šiek tiek, kad jis žiūri iš aukšto. Bet šiaip labai malonus, inteligentiškas, kosmopolitas. Gal turiu sutikti daugiau žydų, kad paneigtų mano neigiamą požiūrį į žydus. Bet man su juo bendrauti netrukdo, mielai jį priimu, bet aš pašiepiu žydų tautą, nes bendravimo pradžioje šis asmuo atitiko žydų stereotipines savybes.“*

Apibendrinant galime teigti, kad 2 respondentai etniškumo nesiejo su stereotipais, 3 veikė iš anksto suformuoti stereotipai apie žydų etninę grupę, kurie buvo taikomi sutikus žydų etninės grupės asmenį. Tai rodo, kad nesuvokiamas antisemitinių stereotipų neracionalumas.

Respondentų išskiriamos žydų etninės grupės savybės. Studentų buvo klausiama, ar egzistuoja žydų etninei mažumai būdingos savybės, jei taip, tai kokios.

Išskyrė tik neigiamas savybes. Studentas Nr.1*: „Savo etninės grupės narius yra linkę puoselėti, aukštinti ir pateikti tik geriausias savybes, tokiu būdu sudarant vaizdą, kad jų etninė grupė yra aukštesnė moraliniu požiūriu: kad jie yra geresni, paslaugesni, dvasingesni už kitas tautas“*. Šiuo atveju tam tikros savybės primetamos visai tautai, paverčiat jas blogomis savybėmis.

Yra tik girdėję apie žydų etninės grupės savybes. Studentas Nr.2: *„Esu girdėjusi, kad žydai geri verslininkai, tai savybė būtų verslininkiškumas. Taip pat yra protingi. O neigiamų savybių nepažįstant žmonių nelabai galėčiau ir norėčiau vardinti.“* Studentas Nr.5: *„Tik esu girdėjusi posakius „suktas kaip žydas“, „skūpus kaip žydas“*. Studentas Nr.6: *„Girdėjau, kad jie labai religingi ir orientuoti į šeimą, tradicijas, kurių tikrai laikosi.“* Studentas Nr.9: *„Sako, kad žydai „užsispaudę“. Kiek man teko girdėti, jie užsiima machinacijom versle savo naudai, firmai, žinoma, būna į minusą; kitas tai teko girdėti, kad apgaudinėja žmones, jis turi savo firmą ir užsiima neteisėta veikla. Tai manau jie labai guriai sukasi. Jie tokie iš pradžių nori pasirodyti nuoširdūs, geri, bet iš tikro matosi, kad tai tik kaukė, nes jie vis tiek labai sukti. Jie rodo geranoriškumą, visur kišasi, dalyvauja, bet iš tikro slypi potekstė su tam tikrais kėslais.“*

Apibendrinant respondentų, nesutikusių žydų etninės grupės asmenų, nuomones apie žydų etninės grupės savybes, matome, kad dauguma išvardintų savybių yra neigiamos ir paminėta tik keletas teigiamų savybių. Tai iliustruoja Eksperto Nr.1 teiginį: *„Bet į žmonių sąmonę nepatenka istoriniai faktai. Pavyzdžiui, seniai įrodyta, kad Siono išminčių protokolai falsifikuoti, o realybėje jie pateikiami kaip originalūs dokumentai ir tai patenka į žmonių sąmonę.“*

Išskyrė tik teigiamas savybes. Studentas Nr. 4: *„O man jie imponuoja, nes jie išmintingi ir gabūs, gali daug pasiekti, yra daug garsių žydų. Vadinasi, apie juos kalba ir tai reiškia, kad yra dėl ko apie juos kalbėti.“* Tik teigiamas žydų etninės grupės savybes išskyrė respondentas, priklausantis etninei mažumai.

Išskyrė tiek teigiamas, tiek neigiamas savybes. Studentas Nr.8: *„Stengiasi save labiau išaukštinti už lietuvius nors ir yra gimę Lietuvoje. Kad kelia sumaištį ir konfliktus patys savo iniciatyva. Kad jų vertybės labiau materialinės nei moralinės. Tai taip ir galvoju, kad žydai ir yra tokie visi. Nes jų tauta labai laikosi kartu, bendruomeniški, gyvena savo rate, tad perima vieni iš kitų pažiūras, nelabai įsileidžia į savo ratą kitus žmones. Todėl manau, kad pagal vieną žmogų galima spręsti ir apie kitus. Labai stiprūs giminystės ryšiai, uždari kitoms tautoms, verslūs, religingi, galvoja, kad jie patys geriausi, o kitas tautas numenkina, iškelia save.“* Studentas Nr.12: *„Aišku, pasižymi, labai taupūs, saugo savo tradicijas, verslininkai iš prigimties, skrudžai tokie bankininkai jie man, lupikai, ima dideliu procentus.“*
Studentas Nr.14: *„Iš tikro pasiekę daug moksle, protingi, atsidavę šeimai, šeima yra vertybė, religingi, „išrinktoji tauta“, visi kiti yra žemiau jų. Bent aš jaučiau, kad žydas nežiūri kaip į lygiavertį asmenį, kuris yra kitos tautybės, nevertina kitų tautų. Vien paskaityk žydų katekizmą ar religijos vadovą ir suprasi, kokie jie turėtų būti. Aš tai negaliu pakęsti žydų.“*

Neišskyrė žydų etninei grupei būdingų savybių 2 respondentai. Respondentas Nr.10: *„Man atrodo, kad, kai pasakoma žydai, tai iškart prisimenamas istorinis šleifas, o kaip tauta tai nemanau, kad turi kažkokių išskirtinių savybių.“* Studentas Nr.7 teigia, kad *„Stereotipų žinoma yra, bet man tai nėra kriterijus kalbėti apie visą tautą.“*

Dauguma respondentų teigė, kad Lietuvos visuomenė apskritai susiduria su tolerancijos stoka ne tik žydų etninei mažumai. Studento Nr.1 nuomone, *„Nėra tolerancijos stokos žmogui, kol jis pats neprisiprašo netolerancijos. Nereikia išsišokinėti. Jei ateis kažkas ir sakys „jūs visi kvailiai, o aš protingas“ - to jau per daug.“* Studentas Nr. 8 teigia, kad *„Dėl savo blogų susidūrimų su žydais, žmonės jų nemėgsta ir neigiami prisiminimai tiesiog daug ką lemia. Lietuviai tolerantiški kitiems dalykams, bet ne žydams.“* Studentas Nr.14: *„Suvokiu, kad negalima kaltinti kitos tautos, bet tiek įsišaknijusios neigiamos nuostatos, kurios, manau, tikrai turi savo tiesos. Vien pažiūrėk į jų vykdomą politiką per televizorių, paskaityk laikraščiuose. O gerbtina yra tai, kad jiems šeima yra didelė vertybė. Mane piktina, kad žydai lietuvius vadina žydšaudžių tauta, visi mes žydšaudžiai ir tai pateisinama, o jei kas nors pasakojama blogai apie žydus, tai kyla skandalas. Juk genocidą vykdė žydiškų šaknų turėtojai. Išniekino dar Vokiečių tautą visam laikui. Žudynės tai suprantu, kad yra blogai, bet žinojimas, kad žydai žudė žydus irgi daug ką pasako.“*

Daugumos respondentų nuomone, visuomenėje stokojama tolerancijos. 10 respondentų nuomone, toleranciją reikėtų ugdyti ir universitete. 5 respondentai teigė, kad tolerancijos ugdymas universitete neduotų naudos.

Išvada. Žydai buvo apibūdinti labiau neigiamai nei teigiamai, nors didžioji dalis respondentų niekada nepažinojo žydų tautybės asmens. Aiškiai matome, kaip dirbtinai primetamos neigiamos savybės visai tautai bei konstruojamas tariamas slaptų kėslų egzistavimas. Dauguma respondentų teigė, kad visuomenėje stokojama tolerancijos, tačiau interviu rezultatai parodė, kad respondentai patys yra netolerantiškos visuomenės dalis, kuri vadovaujasi mitais, stereotipais.

Antisemitizmo kurstymas žiniasklaidoje. Studentams buvo pateiktas klausimas apie žiniasklaidoje pasirodančių antisemitizmo kurstymo bei antisemitizmo atvejų vertinimą. Apibendrinę respondentų atsakymus galime išskirti šiuos pastebėjimus:

Problemos nesuvokimas. Studentas Nr. 1: *„Tai tiktai bandymai iš nieko padaryti kažką. O kam su tuo kovoti, jei kurstymo židinys nieko nepasiekia. Jei valdžia sureikšmins, automatiškai ji skirs tam daugiau dėmesio, o tai paskatins visuomenės dėmesį. Tokiu būdu galima tikrai išprovokuoti žymiai didesnes antisemitizmo apraiškas. Nusodina V.Tomkų, o jis turi draugų, kurie yra panašaus sluoksnio ir automatiškai atsiranda niuansas, kad žydai blogiečiai, nes mūsų draugas nuo jų kenčia. Todėl iškart tampa kalti žydai. Taip valstybė tik pakursto antisemitizmą. Tai nėra problema – leiskit žmonėm kalbėti ir bus mažiau aukų.“*

Studentas Nr.14: *„Jeigu faktų išviešinimas yra antisemitizmas, tada ir įvardinkim taip.Tik paliesk žydą tuoj bus skandalai, paliesk kitas tautas, tai niekas net nereaguos. Valdininkai įbauginti žydų, bijo viešų skandalų, turi atsiprašinėti pastoviai už viską.“*

Šios nuomonės atspindi antisemitizmo apraiškų kaip problemos nesuvokimą. Tai atspindi teorinėje dalyje analizuojamą žodžio laisvės suabsoliutinimo problemą, kai šia teise piktnaudžiaujama tikint, kad žodžio laisvė yra absoliuti.

Suvokiama kaip žydų problema. Studentas Nr 3: *„Iš tikrųjų tai pasirodo tokių dalykų spaudoje. Tai yra problema patiems žydams, o kitiems tai yra labiau pramoga. Visi ima juoktis, kaip tyčiojamasi iš žydų. Valdžia nekovoja, nes tai nėra kažkas labai svarbaus, juk žydai tai nelietuviai, tai kam institucijoms kovoti ne už savo tautiečius.“* Šiuo atveju matomas skirstymo į „savus“ ir „svetimus“ principas. Problema suvokiama tik kaip žydų, „svetimųjų“ problema. Valstybės valdžios institucijų pasyvumas pateisinamas tuo, kad žydai yra „svetimieji“.

Suvokiama kaip visuomenės problema. Studentas Nr.4: *„Tai yra Lietuvos žmonių tolerancijos lygio atspindys. Jei Lietuvos vaikai Europoje pirmauja pagal patyčių lygį, tas pats ir su suaugusiais dedasi. Nekovoja todėl, kad sėti tie patys Lietuvos piliečiai, tie patys*

netolerantiški žmonės. Jie turi tas pačias nuostatas. Jie yra visos tos problemos veidas. Juk žuvis pūva nuo galvos. Tai nuo jų pačių reikia pradėti, jie turi parodyti pavyzdį.“

Studentas Nr.6: *„Manau, kad mažumos interesai nepakankamai atstovaujami. Valdžia tuo nesuinteresuota.“* Studentas Nr.7 teigia: *„Mes Lietuvoje nesam pasiekę tokio lygmens, kad rūpintumėmės kitų tautų paveldu, išlikimu. Valdžia sureikšmina savo problemas ir globalesni dalykai nueina į antrą planą.“* Studentas Nr.15: *„Kaip nepagarbą. Institucijų vaidmuo pasyvus. Jei patys žydai nekreips dėmesio, patys nekels į paviršių problemų, nediskutuos, tai institucijos irgi nekreips dėmesio. Juk Lietuvoje institucijos nenormaliai veikia, kaip kad turėtų veikti, nėra suinteresuotumo.“* Šių respondentų nuomone, valstybės institucijos turi rodyti pavyzdį, tinkamai atstovaudamos etninės mažumos interesus. Tačiau realybėje žydų etninės grupės pastangos ginti savo teises demonizuojamos ir sulyginamos su „žydų grupelės pasišūkavimu“. Tokiu būdu teisių gynimas nuvertinamas ir paverčiamas neigiamu bruožu teigiant, kad žydų etninė grupė iškelia nepagrįstus kaltinimus ar reikalavimus.

Išvada. Kaip matome, išsiskyrė trys pagrindinės nuomonės: dauguma respondentų antisemitizmo apraiškas žiniasklaidoje suvokia kaip visuomenės problemą, kiti teigė, kad tai žydų problema, taip pat buvo nuomonių, kad tai nėra problema.

Respondentų nuomonė apie valstybės institucijų ir žydų etninės grupės problemas. Tyrimo metu uždavus respondentams klausimą apie valstybės institucijų ir žydų etninės grupės problemas, didžioji respondentų dalis išsakė savo nuomonę apie turto restitucijos bei Šnipiškių kapinių problemą. Atsakymai leidžia kalbėti apie žiniasklaidos įtaką respondentų nuomonei. Apibendrinant respondentų nuomones, galime išskirti šias tendencijas:

Valstybės institucijų ir žydų etninės grupės problemos suvokiamos kaip pačių žydų etninės grupės išprovokuoti konfliktai. Studentas Nr.1: *„Tai žydų bandymas išsikovoti geresnę padėtį. Jie bando žiauriau už kitus, nes lenda į akis visiems. Nori, kad jiems viską ant stalo ant sidabrinės lėkštutės padėtų, jie tingi dirbti ir jiems svarbu tik pašnekėti, daugiau kalbų, mažiau darbų. Neduoda ramiai dirbti, vis lenda ir lenda ir dar grasina tarptautiniais skandalais. Gal institucija ir dirba lėtai, bet žydui reikia išsišokti ir sakyti, kad visko nori dabar.“*

Problemos kyla dėl perdėto žydų jautrumo. Studentas Nr.12: *„Man nesąmonė. Yra palaikai, tai koks skirtumas, kas buvo prieš „n“ metų ir kodėl dabar toj vietoj nieko nestatyti. Manau, žydai susireikšmina, ir patys žydai turėtu labiau nusileisti, kad mažiau būtų konfliktų. Ir patys kiršina visuomenę, tai tegul išsikasa tuos palaikus ir persikelia kitur. Tegul jie pamiršta, kas buvo vakar ir tegul žiūri, kas bus rytoj.“*

Žydai reikalauja to, ko Lietuva negavo (principas „jei negaunu aš, vadinasi, ir kiti negaus“). Studentas Nr.2: *„Pavyzdžiui, ar lietuviams kompensavo viską ir kam žydam kompensuoti, jei lietuviams nekompensavo, kas jiems priklausė. Gal tie žydai per daug nori, jie*

turi įvertinti, kiek valstybė gali jiems grąžinti. Jie tai nevieninteliai istorijoje, kurie prarado pastatus, turtą ir ne kiekvienam juk kompensuoja.“ Studentas Nr.14: *„Žydai nori atgauti savo turtus. Lietuvai irgi daug kas ką skolingas. Žydai nori per daug, neina į kompromisus. Kokia logiškai mąstanti valstybė atiduos sostinės pusė senamiesčio, kad būtų žydų kvartalas. Institucijos bejėgės tampa, kai pradeda klykauti žydų būrelis, kurio užnugaryje JAV.“*

Ambicijų kova. Studentas Nr.5: *„Galiu pasakyti, kad yra ambicijų labai daug. Žydai turi nuoskaudų dėl istorinės praeities ir, žinoma, reikalauja ir nori viską gauti, ką yra praradę. O Lietuvos institucijos, žinoma, su jais nesutinka. Nemanau, kad problema yra išsprendžiama, nes čia jau yra principų ir ambicijų kova.“* Studentas Nr.15: *„Gaunasi situacija „ir taip viskas blogai, o čia dar žydai lenda.“* Studentas Nr.3. *„Valdžios institucijos kovoja už savo šalį“*.

Žydų klausimo eskalavimas, siekiant nukreipti dėmesį nuo kitų problemų. Studentas Nr.4: *„Konfliktai su žydais nuolat išryškinami, kad būtų apie ką kalbėti ir nukreipti dėmesį nuo kitų problemų, apie kurias labiau verta kalbėti.“*

Išvada. Apibendrinus atsakymus, galime teigti, kad dauguma respondentų žydų etninės grupės kovą už teises suvokia kaip bandymą išsikovoti geresnę padėtį, išsišokimą, nuoskaudą dėl istorinės praeities. Taip pat minimas valdžios institucijų bejėgiškumas prieš įtakingus žydus. Kaip argumentas pateikiamas faktas, kad Lietuvai taip pat daug kas yra skolingas. Tačiau taip pat išreiškiama nuomonė, kad žydų klausimo eskalavimas panaudojamas nukreipti dėmesį nuo kitų problemų, apie kurias labiau verta kalbėti.

IŠVADOS

1. Modernus antisemitizmas įsižiebė XIX a. paskutiniais dešimtmečiais. Jis gali pasireikšti asmenyse kaip pažiūros, kultūroje, veiksmuose kaip socialinė arba teisinė diskriminacija. Šių laikų antisemitizmas dažnai susilieja su neonacių prievarta, islamo išpažintojų religine ir rasine neapykanta žydams, ultrakairiosios antisionizmu, Izraelio valstybės demonizavimu, antijudaizmu, nacionalizmu. Galime išskirti šias modernaus antisemitizmo kryptis: *rasinį* antisemitizmą, nukreiptą prieš žydų etninę grupę, *religinį* antisemitizmą, *naująjį* antisemitizmą, kuris susiformavo XX-XI a. ir yra nukreiptas prieš Izraelio valstybę.

2. Nors Europos Sąjunga pasmerkė antisemitizmą ir ieško būdų pasipriešinti šiam fenomenui, stereotipų, atpirkimo ožio teorijos naudojimas, siekiant demonizuoti žydų etninę grupę, neišnyko iki šių dienų. Nacistinėje Vokietijoje vykdytas sisteminis genocidas nuolat primena apie antisemitinių, rasistinių idėjų pavojingumą visuomenei.

3. Iki 1990 m. Kopenhagos konferencijos baigiamojo dokumento, nei vienas tarptautinis dokumentas nebuvo paminėjęs antisemitizmo. Nuo to laiko šalys oficialiai įsipareigojo kovoti su antisemitizmu. Žydai Europos valstybėse sudaro etnines mažumas, tačiau antisemitizmą galime įvardinti ne tik kaip etninės mažumos teisių apsaugos problemą, bet ir apskritai kaip žmogaus teisių apsaugos problemą. Plačiai reglamentuoti etninių mažumų teises yra svarbu, tačiau ne mažiau svarbus ir jų įgyvendinimo mechanizmas – reali galimybė apginti teises įvykus jų pažeidimui.

4. Lietuvai būdingas gana didelis etninis – kultūrinis homogeniškumas, todėl kitų etninių grupių problemos nematomos arba diskriminuojantis elgesys pateisinamas. Kokybinis tyrimas įrodo, kad nors pagrindiniai teisės aktai nustato etninių mažumų teisių apsaugos principus, tačiau jų įgyvendinimas stringa. Prie etninių stereotipų skleidimo prisideda ir žiniasklaida, kur aiškiai matomas lietuvių ir žydų priešinimas tačiau apie tokių veiksmų pasekmes retai diskutuojama. Žiniasklaida įtakoja visuomenės nuomonę apie žydų etninę grupę dažniausiai blogąja prasme, neatsakingi ir primityvūs vertinimai palaiko stereotipų egzistavimą žmonių sąmonėje.

5. ECRI rekomendacijų ir direktyvos 2000/43/EB įgyvendinimas Lietuvoje yra svarbus. Valstybės institucijų veiksmai, švietimas ir žurnalistų atsakomybė atlieka be galo svarbų vaidmenį kovoje su antisemitizmu, rasizmu, netolerancija.

6. V.Tomkaus straipsniai dienraštyje „Respublika“ susilaukė didelio visuomeninių organizacijų dėmesio. Tai įrodo, kad buvo sureaguota į antisemitizmą kurstantį atvejį. Tačiau faktas, kad šių priemonių imtasi tik sulaukus neigiamos visuomeninių organizacijų reakcijos, įrodo valstybės institucijų pasyvumą bei nedėmesingumą ne tik antisemitizmo problemai, bet apskritai rasizmo, netolerancijos apraiškoms.

7. Šnipiškių kapinių atvejo analizė atskleidė šias problemas: pirma, istorijos ir kultūros paminklas nesaugomas valstybės ir nesuvokiamas kaip valstybės kultūros dalis, antra, užsakomųjų archeologinių tyrimų išvados kelia abejonių dėl jų pagrįstumo, trečia, priimto formalaus sprendimo, dėl kurio buvo sudarytos dvi komisijos, nesilaikoma. Viešojo administravimo požiūriu šis ilgai užtęstas procesas nėra efektyvus.

8. Remdamiesi atliktu kokybiniu tyrimu, galime teigti, kad valstybės institucijų pasyvią reakciją į antisemitizmo kurstymą lemia šios priežastys: problemos nesuvokimas, skirstymas į „savus“ ir „svetimus“, teisės aktų taikymo nepakankamumas, baimė prarasti elektoratą, tam tikrų politinių jėgų naudojimasis žydų klausimo eskalavimu. Visa tai yra visuomenės problemos atspindys dėl šių priežasčių: 50 sovietų okupacijos metų, daugelis lietuvių jaučiasi kalti dėl holokausto, bet nenori apie tai viešai kalbėti, istorinių faktų nepatekimas į žmonių sąmonę, tautos nepilnavertiškumo kompleksas, žydų demonizavimas iš pavydo, rasinių apraiškų pavojingumo nesuvokimas.

9. Kokybinis tyrimas atskleidžia, kad dauguma būsimųjų valstybės tarnautojų nors ir teigia, kad visuomenėje trūksta tolerancijos, tačiau žydų etninei mažumai taiko stereotipus, priskiria dažniausiai neigiamas savybes.

REKOMENDACIJOS

1. Būtina eliminuoti rasinės diskriminacijos apraiškas Lietuvos visuomenėje. Tai griežtos atsakomybės už diskriminavimą įstatyminis įgyvendinimas. Valstybės institucijų tarnautojams, pareigūnams tikslinga nuolat atlikti švietimo organizavimą, kurio metu jie būtų skatinami kritikuoti valstybės tarnautojus, pareigūnus, politikus, žurnalistus ir viešai pareikšti jiems nepalaikymą dėl antisemitizmo kurstymo ar pasyvios reakcijos į antisemitizmo apraiškas.

2. Valstybės institucijos turi kovoti su antisemitizmo ir rasizmo apraiškomis skleidžiant informaciją, ypač jaunimo tarpe. Reikia nuolatos plėtoti dialogą su žiniasklaida apie tai, kaip publikacijų pobūdis gali neigiamai paveikti etninių, rasinių klausimų suvokimą, istorinės tiesos pateikimą. Tikslinga per įvairias žiniasklaidos priemones organizuoti plataus masto informacinę kampaniją apie antisemitinių nuostatų, rasizmo, diskriminacijos neigiamą poveikį visuomenei.

3. Atlikti etninio nepakantumo monitoringą - visuomenės nuostatų analizę apie žydų etninę mažumą, nepakantumo pasireiškimų fiksavimą bei analizę. Atkreipti dėmesį į ekonomines, socialines problemas, kurios daugiausia įtakoja antisemitizmo apraiškų populiarumą. Svarbu, kad visuomenė būtų supažindinama su atliekamo etninio nepakantumo monitoringo rezultatais būtų, o antisemitizmo apraiškų tyrimai taptų efektyvia visuomenės nuomonės formavimo priemone.

4. Valstybės institucijos turi saugoti ir naudoti bendrą paveldą visų Lietuvos tautų ir valstybės labui, neskirstant į „mūsų ir jūsų". Etninėms mažumoms ir Lietuvai reikšmingi tautinės istorijos ir kultūros paminklai yra Respublikos kultūros dalis ir saugomi valstybės, todėl šis deklaruotas principas turi būti suvoktas bei realiai įgyvendinamas. Šį tikslą padėtų įgyvendinti tiek valstybės tarnautojų, pareigūnų, tiek visuomenės švietimas apie skirtingų tautų kultūros paveldo svarbą, reikšmingumą Lietuvai.

5. Kurti projektus, kur Lietuvos visuomenė būtų teigiamai supažindinama su žydų etnine mažuma. Tai įvairių projektų, kuriuose Lietuvos piliečiai galėtų susipažinti su žydų etninės grupės kultūra, tradicijomis kūrimas ir įgyvendinimas. Tai žingsnis tolerantiškesnės visuomenės link.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Charter of Paris For New Europe, 1990 // http://www.osce.org/documents/mcs/1990/11/4045_en.pdf; prisijungimo laikas: 2007-09-10.
2. Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją. Bendrosios politikos rekomendacija Nr.9 dėl kovos prieš antisemitizmą // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/Recommendation_N9/default.asp#TopOfPag; prisijungimo laikas 2007-11-05.
3. Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją. Bendrosios politikos rekomendacija Nr.1. // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/recommendation_n1/recommandation%20n%B0%201%20-%20cri96-43%20lituanien.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-06.
4. Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją. Bendrosios politikos rekomendacija Nr.2. // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/recommendation_n2/recommandation%20n_2%20lituanien%20cri97-36.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-06.
5. Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją. Bendrosios politikos rekomendacija Nr.6. // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/recommendation_n6/recommandation_6_cri01-1_%20lituanien.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-06.
6. Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją. Bendrosios politikos rekomendacija Nr.9. // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/recommendation_n9/cri04-37%20recommandation%20nr%209%20-%20lituanien.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-06.
7. Europos Parlamento rezoliucija dėl holokausto, antisemitizmo ir rasizmo atminimo P6_TA (2005)0018, 2005 m. sausio 26d. // http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2005-0018+0+DOC+PDF+V0//LT; prisijungimo laikas: 2007-11-05.
8. Europos Tarybos rezoliucija dėl ECRI statuto Res(2002)8, 2002 // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/Res(2002)8%20-%20Statute%20ECRI%20eng.pdf; prisijungimo laikas: 2007-10-28.

9. Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas, aktuali redakcija // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=18856&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2007-11-28.

10. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, aktuali redakcija // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=300843; prisijungimo laikas 2007-11-08.

11. Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, 1965 m. // http://www.hrmi.lt/downloads/structure//TARPTAUTINE_KONVENCIJA_DEL_VISU_FORMU_RASINES_diskriminacijos_panaikinimo.pdf; prisijungimo laikas: 2007-10-15.

12. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96635; prisijungimo laikas: 2007-09-15.

13. Tautinių mažumų politikos iki 2015 m. strategija // http://www.tmid.lt//images/default/source/attachments/Tautiniu%20mazumu%20politikos%20pletros%20iki%202015%20metu%20strategija.pdf; prisijungimo laikas: 2007-11-28.

14. Vilniaus m. 2 apylinkės teismas, 2005 m. liepos 7 d. nutarimas Nr. A11-01087-497/2005 // http://www.cininas.lt/Pranesimai/070903/NutartisVT.doc; prisijungimo laikas: 2007-11-02.

Lietuvių kalba

1. Edelman M.Politinio spektaklio konstravimas. Vilnius: Eugrimas, 2002.

2. Kūris E. Teisinė valstybė, teisinių sistemų įvairovė ir Vakarų teisės tradicija //Gelendon M.A. ir kt.Vakarų teisės tradicijos. Vertimas iš anglų k. Vilnius, 1993.

3. Parsons. W. Viešoji politika. Vilnius: Eugrimas, 2001.

4. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius : MRU Leidybos centras, 2003.

5. V. Jogėla, E.Meilius, G.Vaitkevičius. Žydų kapinės Šnipiškėse: ribų lokalizacija (kartografinio, archeologinio, istorinio tyrimo santrauka). Lietuvos istorijos institutas, 2007.

6. Vadapalas.V. Tarptautinė teisė.Vilnius: Eugrimas, 2006.

7. Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000.

Anglų kalba

1. Bein. A. The Jewish Question: Biography of World Problem. Translation H. Zohn. Associated University Presses, 1990.

2. Brustein W.I. Roots of Hate: Anti-Semitism in Europe Before The Holocaust. Cambridge University Press, 2003.

3. Fein.H. The Persisting Question: Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Anti-Semitism. Current Research on Anti-Semitism. Walter de Gruiyter & Co: Berlin, 1987.

4. George E. Simpson, Milton Yinger. Racial and Ethnic Minorities. 4th edition. New York, 1972.

5. K.Kwiet, J.Matthaus. Contemporary Responses to the Holocaust. Praerger Series on Jewish and Israeli Studies, 2004.

6. L.Halman, N.Nevitte. Political Value Change in Western Democracies: Integration, Values, Identification and Participation. Tilburg University Press, 1996.

7. Lindemann Albert S. Esau's Tears: Modern Anti-Semitism and the Rise of the Jews. Cambridge University Press, 1997.

8. M. Burleigh, W. Wippermann. The Racial State: Germany 1933-1945. Cambridge University Press, 1991.

9. Staub E. The Roots of Evil: The Origins of Genocide and Other Group Violence. Cambridge University Press, 1989.

Periodiniai šaltiniai

1. Antisemitizmas – moralinis laisvojo pasaulio pralaimėjimas. Lietuvos žydų bendruomenės laikraštis "Lietuvos Jeruzalė", 2005 // http://www.litjews.org/Default.aspx?Element=ViewArticles&TopicID=197&Lang=LT; prisijungimo laikas: 2007-11-08.

2. Elshtain J.B, Anti-Semitism or anti-Judaism? // Christian Century, Vol.121., May 18, 2004.

3. Dershowitz A. M. That old-fashioned Jew-hatred // Jerusalem Post, August 25, 2003.

4. Greenspan M. What is New about Anti-Semitism // Tikkun magasine, Vol. 18. Issue 6, Nov/Dec 2003.

5. Nebaudžiamumas. Lietuvos žydų bendruomenės laikraštis "Lietuvos Jeruzalė", 2005 // http://www.litjews.org/Default.aspx?Element=ViewArticle&ArticleID=727&TopicID=15&Lang=LT; prisijungimo laikas: 2007-11-08.

6. Whine M. International Organizations: Combating Anti-Semitism in Europe // Jewish Political Studies Review 16:3-4 (Fall 2004), Jerusalem Center of Public Affairs // http://www.jcpa.org/phas/phas-whine-f04.htm; prisijungimo laikas: 2007-09-12.

7. Lietuvėle, pasipurtyk – grąžink žydams turtą // Veidas, 2004 m. spalio 10 d.

8. Klug B. The Myth of New Anti-Semitism // The Nation, 2/2/2004 // http://www.thenation.com/doc/20040202/klug; prisijungimo laikas: 2007-10-25.

Konferencinė medžiaga

1. Europe, against Anti-Semitism for a Union of Diversity // http://www.medea.be/files/European_Coimmission_seminar_on_antisemtism_20_2_2004.doc; prisijungimo laikas: 2007-05-26.
2. S.Alperavičius Žydų mažumos ir daugumos santykis Lietuvoje Tautinės mažmumos demokratinėje valstybėje. Konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų įstatymo ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 10-mečiui, medžiaga (1999 m. lapkričio 25-26d.). Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės: Vilnius, 2000.

Internetiniai šaltiniai

1. Anti-Semitism, 2007 Hate Crime Survey, Human Rights First // http://www.humanrightsfirst.info/pdf/07601-discrim-hc-antisemitsm-web.pdf; prisijungimo laikas: 2007-09-10.
2. Manifestations of Anti-Semitism in the EU 2002-2003. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia. http://eumc.europa.eu/eumc/as/PDF04/AS-Main-report-PDF04.pdf; prisijungimo laikas: 2007-10-19.
3. Anti-Defamation League survey in six European countries // http://www.adl.org/PresRele/ASInt_13/5099_13.htm; prisijungimo laikas: 2007-10-23.
4. Metinis Prezidento V. Adamkaus pranešimas (2007 m.) // http://www.president.lt/file/metinis2007.pdf; prisijungimo laikas: 2007-10-26.
5. Lygių galimybių plėtros centras. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2005 // http://www.gap.lt/zt; prisijungimo laikas: 2007-10-26.
6. Lygių galimybių plėtros centras. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2006 // http://www.gap.lt/zt; prisijungimo laikas: 2007-10-26.
7. ECRI trečioji ataskaita apie Lietuvą, 2005 // http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Lithuania/Lithuania%20third%20report%20-%20cri06-2%20lituanien.pdf; prisijungimo laikas: 2007-09-18.
8. Seimo Pirmininko kreipimasis į generalinį prokurorą // http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc-p_int_tekst_id=31702&p_int_tv_id=4433&p_org=0.htm; prisijungimo laikas: 2007-11-06.
9. Žydai ir gėjai valdo pasaulį // http://www.straipsniai.lt/ziniasklaida/puslapis/12016; prisijungimo laikas: 2007-11-06.

10. Teismas sprendžia, ar skirti administracinę baudą leidėjui V.Tomkui // http://www.sekunde.lt/content.php?p=read&tid=13373; prisijungimo laikas: 2007-11-06.

11. Kant I. Idea For A Universal History With A Cosmopolitan Purpose // http://www.marxists.org/reference/subject/ethics/kant/universal-history.htm; prisijungimo laikas: 2007-11-28.

12. J.Karosas: siūlome stabdyti statybas galimai buvusių žydų kapinių vietoje // http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=14228466; prisijungimo laikas: 2007-11-15.

13. Ministras pristatė darbo grupės išvadas dėl Šnipiškių // http://www.lrv.lt/main.php?id=aktualijos_su_video/p.php&n=5219; prisijungimo laikas: 2007-11-20.

14. Socialinių tyrimo instituto Etninių tyrimų centras // www.gap.lt/get.php?f.3082; prisijungimo laikas: 2007-11-13.

15. Tarptautinė Ekspertų grupė pateikė išvadas dėl buvusių Šnipiškių žydų kapinių Vilniuje ribų, 2007 // http://www.lrkm.lt/index.php/lt/41884/; prisijungimo laikas: 2007-11-07;

16. Piliečių kreipimasis, 2004-02-24 // http://www.osf.lt/lt/skelbimai/Spauda/Respublika-Anti.htm; prisijungimo laikas: 2007-11-06.

17. Report on Global Anti-Semitism, January 5, 2005 // http://www.state.gov/g/drl/rls/40258.htm; prisijungimo laikas: 2007-07-08.

18. Report on Global Anti-Semitism. Released 2005-01-05 // http://www.state.gov/g/drl/rls/40258.htm; prisijungimo laikas: 2007-09-12.

19. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pranešimas, 2005-09-16 // http://www.lvat.lt/default.aspx?item=ipran&id=5868; prisijungimo laikas: 2007-10-10. prisijungimo laikas: 2007-11-06.

SANTRAUKA

MODERNUS ANTISEMITIZMAS EUROPOJE. LIETUVOS PATIRTIS

Raktiniai žodžiai: modernus antisemitizmas, žydų etninė mažuma, valstybės institucijos, lygiateisiškumas, viešoji erdvė.

Antisemitizmo egzistavimas kelia rimtą grėsmę demokratinėms vertybėms, žmogaus teisėms bei įstatymo raidės viešpatavimui. Dėl to kiekvieną kartą, iškilus bet kokiai antisemitizmo išraiškos formai, be išlygų privalu tai aiškiai pasmerkti. Deja, antisemitizmo apraiškos ne visada sulaukia jų pavojingumui proporcingos reakcijos. Tai rodo, kad ne visada suvokiamas šios problemos pavojingumas bei reikšmingumas. Pasak M.Katsavo, „antisemitizmas – tai ne vien žydų tautos tragedija, bet ir moralinis laisvojo pasaulio pralaimėjimas.“

Ne išimtis ir Lietuva, kur pastebimas gana naujas antisemitizmo reiškinys – antisemitinės nuotaikos šalyse, kuriose žydiškos bendruomenės mažos. Lietuva yra globalinių procesų dalyvė, todėl antisemitizmo apraiškų problemą reikėtų svarstyti rimčiau nei šiandien.

Darbo pradžioje analizuojamas modernaus antisemitizmo sąvokos turinys. Po to iškeliama ir analizuojama valstybės institucijų pasyvios reakcijos į antisemitizmo apraiškas problema, pabrėžiamas žiniasklaidos vaidmuo formuojant neigiamą etninių, rasinių klausimų ir istorinės tiesos suvokimą. Trečioje darbo dalyje pristatomi kokybinio tyrimo rezultatai, patvirtinama bei patikslinama iškelta hipotezė, išskiriamos problemos, lemiančios valstybės institucijų pasyvią reakciją į antisemitizmo apraiškas. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei rekomendacijos.

SUMMARY

MODERN ANTI-SEMITISM IN EUROPE. EXPERIENCE OF LITHUANIA

Key words: modern Anti-Semitism, Jewish national minority, state institutions, equality of rights, media.

Existence of Anti-Semitism is a threat for the values of democracy, human rights and the rule of law. This is the reason why all forms of Anti-Semitism must be without reserve clearly denounced at the moment of their uprise. Unfortunately, manifestations of Anti-Semitism not always come into collision with reaction proportional its danger. M.Katsav maintain: „Anti-Semitism is not all the tragedy of the Jewish nation, but also a moral loss of free world".

Lithuania is not an exception - there exists quite a new expression of Anti-Semitism: Anti-Semitic climate in the countries where Jewish communities are small. Lithuania is a participant of global processes and the problem of Anti-Semitism must be debated more serious than today.

The paper begins with the analysis of modern Anti-Semitism conception. Afterwards the problem of state institutions' passive reaction to manifestations of Anti-Semitism is raised and analysed, the role of media in shaping negative ethnic, racial topic and historical truth perception is emphasized. In the third part of the paper the results of qualitative research are represented, hypothesis is confirmed and is itemized, problems that determine passive reaction of state institutions to manifestations of Anti-Semitism are abstracted. In the end of the paper are given conclusions and recommendations.

1 PRIEDAS

Klausimynas

Klausimai ekspertams

1. Kas yra modernus antisemitizmas? Kaip apibrėžtumėte šią sąvoką?
2. Lietuvos spaudoje, televizijoje, internete pasirodo antisemitizmo kurstymo atvejai. Ar tai problema? Kaip vertintumėte valstybės institucijų reakciją į antisemitizmo apraiškas?
3. Koks, Jūsų nuomone, yra Lietuvos valstybės institucijų požiūris į žydų etninę mažumą?
4. Ar Lietuvos visuomenė susiduria su tolerancijos stokos žydų etninei mažumai problema? Pagrįskite atsakymą.
5. Koks yra žiniasklaidos vaidmuo formuojant visuomenės nuomonę apie žydų etninę mažumą?
6. Šnipiškių kapinių problema.

   6.1. Kaip vertintumėte informaciją, pateikiamą televizijoje, spaudoje, internete? Ar ji objektyvi? Ar kurstoma neapykanta žydams?

   6.3. Kokia Jūsų nuomonė apie šios problemos sprendimo paieškos procesą?

   6.4. Kaip, Jūsų nuomone, tokia problema turėtų būti sprendžiama?

   6.5. Ką reikėtų keisti, kad ateityje tarptautinių skandalų būtų išvengta?

Klausimai Mykolo Romerio universiteto studentams

1. Ar pažįstate / pažinojote žydų etninės grupės asmenį (-is)? Kokia Jūsų nuomonė apie šį asmenį (-is)? Ar tai įtakojo Jūsų nuomonę apie žydų etninę grupę? Kodėl?
2. Ar žydų etninė mažuma pasižymi tam tikromis išskirtinėmis savybėmis? Jei taip, kokias savybes išskirtumėte?
3. Kaip Jūs vertinate nacistinės Vokietijos antisemitizmo politiką?
4. Kaip Jūs vertintumėte asmenį, kuris priešiškai nusiteikęs prieš žydų etninę mažumą ar žydų etninės grupės asmenį?Ar reaguotumėte? Kaip reaguotumėte?
5. Kaip Jūs vertinate teiginį, kad žydai valdo pasaulį?
6. Ar jums svarbu, kad žydų etninė mažuma Lietuvoje asimiliuotųsi ir perimtų vietinius papročius, kultūrą? Kodėl?
7. Kaip Jūs suprantate antisemitizmo sąvoką? Kas tai Jūsų nuomone yra? Pateikite pavyzdį.
8. Lietuvos spaudoje, televizijoje, internete pasirodo antisemitizmo kurstymo atvejai. Ar tai problema? Kaip vertintumėte valstybės institucijų reakciją į antisemitizmo apraiškas?
9. Ar Lietuvos visuomenė susiduria su tolerancijos stokos žydų etninei mažumai problema? Pagrįskite atsakymą.

10. Koks yra žiniasklaidos vaidmuo formuojant visuomenės nuomonę apie žydų etninę grupę?

11. Ar reikėtų universitete skirti daugiau dėmesio tolerancijos ugdymui? Pagrįskite atsakymą.